

Tartalom

LYRA MUNDI – Élő világek költészet

VIHAR JUDIT: A japán költészet kezdeteiből (<i>tanulmány és fordítások</i>)	5
DETTRE GÁBOR: Du Fu, a kínai „aranykor” költője (<i>esszé</i>)	12
DU FU: Hogy éljek...; A folyón; Négysoros rögtönzések (3–5); Könnyű eső tavaszi éjen; Hét dal, amit Tongguban írtam; Sötét kilátások; Testvéreimre gondolva egy holdvilágos éjjelen; Leszállt az éj; Egyedül; Éjjeli kikötés; A magányos hattyú; Csangsától búcsúzva; Nádfedeles kunyhóm bérlőjéről; Fénytelen éj; Két négysoros (I-II); Négy négysoros (II); Hat játékos négysoros (II); Folyóparti pihenő; Őszi merengés (1); Jueju szabadon (7/9); Jueju (1/2); Jueju (2/2); Bi Siyaónak; Reggeli eső (<i>Dettre Gábor fordításai</i>)	15
SZŐCS GÉZA: Hälfte des Lebens – Egy Hölderlin-vers változataihoz (<i>esszé és fordítások</i>)	24
SZÁVA CSANÁD: Morgenstern nyelvének nyakatekertsége (<i>esszé</i>)	39
CHRISTIAN MORGENSTERN: A filozófia születése; Tölcserék; A szép amfora; Az alsógatya; Sirálydal; Akasztófacimbora dala Szofihoz, a hóhérlányhoz; Az éjféléger (<i>Száva Csanád fordításai</i>)	41
GYUKICS GÁBOR: A jazz utcai költője (<i>miniesszé</i>)	44
BOB KAUFMAN: Idegen szelek; „Michaelangelo”, a vén; Kékségbe dőlt kék; J'accuse; Nincs több jazz Alcatrazban; Béke veled; Az út, a Dharma út, a Sangha út (<i>Gyukics Gábor fordításai</i>)	45
PÉTER ZOLTÁN: Szerteágazó tehetség (<i>miniesszé</i>)	50
SHEL SILVERSTEIN: Meghívó; Adj hozzá!; Deni; Az önző gyerek imája; A kisfiú és az öreg; Az Úr kormánya; A Boldogok Földje; Furcsa étterem; Csatornák; A fogfájós krokodil; A fiú, akit Zsuzsinak hívtak (<i>Péter Zoltán fordításai</i>)	52
EGRESSY ZOLTÁN: Egy Balassi-kardos brazil (<i>jegyzet</i>)	58
NELSON ASCHER: Szonett; Leminski's wake (<i>Egressy Zoltán fordításai</i>)	59
CSUDAY CSABA: Verskarantén valóság és gondolat között (<i>esszé</i>)	61
LUIS GARCÍA MONTERO: Dal, évfordulóra; Törzspresszó; Keserű ének; Vallomás; Hagyj, gondolat, hagyj; A távollét a tél egyik formája; Bár te nem tudod (<i>Csuday Csaba fordításai</i>)	66
IZSÓ ZITA: Legyőzni a csendet (<i>jegyzet</i>)	73
ALEJANDRA PIZARNIK: Töredékek a csend legyőzéséhez; A sötétre várva (<i>Izsó Zita fordításai</i>)	73

SOMLÓ ÁGNES: Igazi fekete-afrikai versek (<i>miniesszé</i>)	75
SYL CHENEY-COKER: Concerto egy számúzőttért; A temetőnek is van foga; Az éj hieroglifája; Parasztok; Képtelenség; Rák; Vers az elveszett kedvesnek (<i>Somló Ágnes fordításai</i>)	77
GERA JUDIT – A. AGNES SNELLER: Otthon az otthontalanságban (<i>miniesszé</i>)	84
ROGI WIEG: I Want to Talk About You; A Néhány szó otthonról c. kötetből; A Budapesti napok c. versfüzérből; Te vagy (<i>Gera Judit fordításai</i>)	86
ZSILLE GÁBOR: Sok hangon polgárpukkasztani (<i>miniesszé</i>)	89
KRZYSZTOF KARASEK: A költészet dicsérete; Zsoltár; Az élet van a versért...; Kabát; Amikor a vég kezdetté válik (<i>Zsille Gábor fordításai</i>)	90
CSEHY ZOLTÁN: Fél lábbal még itt (<i>miniesszé</i>)	95
MICHAL TALLO: adonis, re; A sötétség könyve (<i>Csehy Zoltán fordításai</i>)	97
POLGÁR ANIKÓ: Éhező Tantalosz Finnországban, elvagyódás a trópusokra (<i>miniesszé</i>)	102
KATRI VALA: Tantalosz; Pihenő; A mezőn; Húgom; Nyáreste a város peremén; Hazatérés; A gyerek játszik (<i>Polgár Anikó fordításai</i>)	103
ANDRÉ FERENC: Idegen ország (<i>jegyzet</i>)	106
NORA IUGA: egy öregasszony elképzelései; csodálatos út donna angelicatával; pont; au ralenti; csak mert egyszerűen sötét volt; itt üresbe lép a láb (<i>André Ferenc fordításai</i>)	107
BAK RITA: Ingatlanjegyzék (<i>jegyzet</i>)	115
ULJANA WOLF: Az ébrenlét tere I.; Az ébrenlét tere II.; éjszaka f-ben II.; Ingatlanjegyzékem (<i>Bak Rita fordításai</i>)	116

A borítóbelsőkön és a Lyra Mundi rovat címlapján

VESZELY FERENC munkái láthatók.

LYRA MUNDI – Élő világköltészet

Egyszemélyes
műfordítói műhelyek

VIHAR JUDIT

A japán költészet kezdeteiből

A japán irodalom legelső ránk maradt emléke a két legrégebbi krónika, a *Kodzsiki* (Régi dolgok feljegyzései) (712) és a *Nihonsoki* (Japán krónika) vagy rövidebb nevén *Nihongi* (714 és 720 között). E két munka azért olyan becses a számunkra, mert a legősibb japán mítoszok és legendák világát ölelik fel, sőt az első japán költemények is ezekben találhatók.

Mindkét krónika összefoglalja, rendszerezi a japán császárok származásáról, uralkodásáról szóló történeteket. A *Nihonsoki* előszavából tudjuk, hogy már a régebbi uralkodók idején is készültek történeti jellegű feljegyzések, egy tűzvész alkalmával azonban a lángok martalékvá lettek. A *Kodzsiki* nem követi az események időrendi sorrendjét, 628-ig foglalja össze az eseményeket. Megismertet a világ teremtésével kapcsolatos korabeli elképzelésekkel. A *Kodzsikit* irodalmi szempontból azért értékeljük, mert ez az első olyan alkotás, amelynek nagy része japán nemzeti nyelven szólalt meg. A mű eredeti példánya nem maradt fenn az utókor számára, csupán egy másolat, amelyet Nagoja városában találtak meg, és 1371–1372 folyamán íródhatott. Az ebből itt közölt vidám vers a japán ital, a szaké, vagyis a rizsbor főzéséről szól.

A Nara-korszak (710–794) virágzó műneme a líra volt. Bár előkelőnek a kínaiul írt versek számítottak, a japán nyelven íródott versek mégis olyan kiemelkedő csúcsokat értek el, hogy hatásuk hosszú évszázadokkal később is érzékelhető volt. 718(?) és 785 között valószínűleg Otomo no Jakamocsi irányításával elkészült a japán líra mindmáig egyik legértékesebb gyűjteménye, a *Manjósú* (A tízezer falevél) című költészeti antológia, amely húsz kötetből áll, és 4496 költemény kapott helyet benne. A kínai *Si king* (Dalok könyve) című versgyűjtemény, a három klasszikus kínai költőóriás, Li Taj-po, Tu Fu és Po Csü-ji a japán költők eszményképévé vált, s éppen a Nara-korszakban lett államvallássá a szintén idegenből érkezett buddhizmus. A japán dal, az uta, melyet akkoriban énekelve adtak elő, igen népszerű volt a japán társadalom legkülönbözőbb rétegeiben. A költők néhány szóba próbálták belesűríteni az egész életet. Talán ugyanez a szimbolikus kifejezési forma fejeződik ki a japán kertkultúrában is. A kövek és kavicsok hegyeket és tengereket jelképeznek. A lakásban elhelyezett parányi fa, a bonszai az egész természetet szimbolizálja. A tömörség mellett a japán líra másik jellegzetes sajátossága a formai kötöttség. A japán költemény szillabikus. Ez azt jelenti, hogy a versben, a verssorban a szótagszám, pontosabban a moraszám a meghatározó. A morák általában egy magánhangzóból vagy egy mássalhangzó és egy magánhangzó kapcsolatából állnak. Mint már említettük, többnyire öt- és hétmorás verssorok váltakoznak egymással. A legnépszerűbb japán versforma, a tanka mindössze 31 morából áll: 5, 7, 5, 7, 7. De nem kizárólag terjedelmi kötöttségek jellemezték a japán verset. Előre meghatározták például, hogy milyen szavak, milyen költői kifejezőeszközök fordulhatnak elő benne. A versírás a műveltség alkotóeleme volt. Amikor levelet írtak egymásnak, a levéllel együtt verset is küldtek.

A *Manjósúban* 561 költő, illetve költőnő alkotása szerepel, de akadnak olyan dalok, amelyeknek szerzője ismeretlen. A legtöbb dal tanka (4173 vers), emellett 262 csóka fordul elő a gyűjteményben. A csóka tetszőleges hosszúságú költemény, csupán a verssorok moraszáma kötött: 5, 7, 5, 7, 5, 7, 7. Ezek általában balladisztikus témájú lírai dalok. A 38 morás szedóka a népköltészetben volt kedvelt műfaj, a *Manjósúban* még 61 szedókát olvashatunk, de hamarosan eltűnik, ugyanúgy, mint a szintén 38 morás busszoku szeki no uta (Buddha lábnyomának alakját követő dal).

A verseket többnyire arisztokraták, gyakran császárok írták, de volt közöttük sok népdal is. A versírás során kialakultak bizonyos fordulatok, állandó jelzők, japánul makura kotoba (párnaszó), mint például az „azúrkék Nara”. Az állandó jelző úgy hajlik rá a jelzett szóra, ahogyan a fej a párnára. Gyakori költői kifejezőeszköz a bevezetés, japánul dzso, amely három verssornyi hosszúságú is lehet. Kiemelkedő mestere Kakinomoto no Hitomaro (662?–710?).

Sok költő élt a kakekotoba, a szójáték költői eszközével, amely azon alapult, hogy bizonyos szavaknak többféle jelentésük van. Például Kakinomoto no Hitomaro versében a *furu* szó egyrészt azt jelenti, hogy *integet*, másrészt a közeli hegy neve is Furu. Így az olvasó előtt integető lányok és a hegy képe egyszerre elevenedik meg.

Kezdetben a japán nyelvű szövegek lejegyzésére a kínai hieroglifikus írásmódot használták. A *Manjósú* szövegeit is kínai írásjegyekkel írták le úgy, hogy hol a kínai írásjegy által jelölt fogalomra, hol a kínai írásjegy megközelíthető kiejtésére építettek. Ennek olvasata igen nehézkesnek bizonyult, mert az olvasó számára semmi nem jelezte, hogy az adott esetben a kínai írásjegy jelentése vagy annak kiejtése a mérvadó. Ezt a fajta írást manjógánának nevezzük. Használata éppen nehézkessége miatt nem tartott sokáig, a mai ember számára szinte érthetetlen. A 8., illetve a 9. században létrejött a japán nyelvi sajátosságokra sokkal jobban építő szótagírás: a hiragana, illetve a katakana, melyeket ma is használunk.

Az itt közölt versek között sok a 31 morás tanka (régebben ennek neve vaka (japán vers) volt, csak a 20. században Maszaoka Siki nevezte el tankának). Ám találunk itt csókákat is. A továbbiakban azonban a tanka műfaja vált egyeduralgódóvá.

KODZSIKI, 2. KÖTET (712)

Ó, zubog az üst,
forr már a nemes ital,
üsd a mozsarat,
akár a dobot, üsd –
ím, a szaké tudója
fújja a mámorítót
és zubog az üst!
Mily mámoros táncot lejt!
No, üsd a dobot!
Kóstoljuk meg a nektárt,
s merüljünk el benne, haj!

MANJÓSÚ, 2.

Dzsomei császár (uralk. 629–641) verse

Hazám, Jamato
 hegyekben gazdag ország,
 de legszebb hegye
 az égi Kagujama!
 Ha csúcsára érsz,
 és nézel körbe-körbe,
 hazám szép földjén
 minden kéményből füst száll,
 s tengerek fölött
 szálldos sirályok raja,
 ó, te szép hazám,
 Akicusima!
 gyönyörű hazám!

MANJÓSÚ, 8.

Nukata hercegnő tankája (7. század második fele)

Nigitacuba
 elindulásra készen,
 Holdra vártunk csak,
 s elindult maga az ár –
 most már induljunk mi is!

MANJÓSÚ, 13.

Naka no Óe herceg, a későbbi Tendzsi császár (uralk. 661–672)

Kagujama-hegy
 úgy szerette Unebit!
 Miminásával
 vetélytársak voltak rég.
 Istenek kora
 erről már törvényt hozott,
 ó, réges-régen.
 Lám, a vetélkedés
 még ma is tart, nincs vége:
 feleségért küzdenek.

MANJÓSÚ, 14.

Naka no Óe herceg, a későbbi Tendzsi császár (uralk. 661–672)

Ősi időkben,
mikor Miminasi-hegy
Kagujamával
küzdött meg, Inamiban
döntött köztük az isten.

MANJÓSÚ, 17.

Nukata hercegnő (7. század második fele)

Finom szaké,
Miva-hegy leve,
ó, kék ég alatt,
Nara szépséges hegye!
Hegyek fennsíkján
majd rejtőzve kanyargó
zegzugos úton
addig barangolok én,
míg csodálhatlak,
gyönyörködhetem benned
végtelen végig,
de pillantásom elhagy,
ha a szívtelen felhők
elrejtenek előlem.

MANJÓSÚ, 18. ZÁRÓ STRÓFA

Nukata hercegnő (7. század második fele)

Miva szép hegye,
elrejtőzöl örökre?
Ha azok a felhők
jószívűek lennének,
akkor elrejtenenék?

MANJÓSÚ, 51.

Siki herceg, Tendzsi császár 5. fia (7. század második fele)

Te gyönyörű lány!
Ruhád ujját szél fújja,
aszukai szél!
A főváros mily messze,
ó, szél, kár is fújnod itt!

MANJÓSÚ, 163–166.

Óku hercegnő (687 és 707 között)

Isteni széllel
áldott Isze vidékét
mért kell elhagynom?
Miért jövök ide most,
hisz itt hagytál örökre!

Nem láthatlak már,
pedig vágytam rá nagyon,
nem vagy már többé,
minek is jöttem ide,
lovak hajsolására?

Földi halandó
vagyok én e világban,
ó, holnaptól már
Futagami hegyormát
testvéremként tisztetem!

Tengernek partján
növekvő babérhangát
leszakítanám,
hogy megmutassam néked,
de már nem élsz, nincs kinek!

MANJÓSÚ, 488.

Nukata hercegnő (7. század második fele)

Ha vártam reád,
szívem szerelemmel telt.
Ekkor megrebbent
házam bambuszfüggőnye,
s belépett az őszi szél...

MANJÓSÚ, 1072.

Kakinomoto no Hitomaro (662–710)

Égi tengeren
felhőhullámok között
Holdcsónak evez
csillagok ligetében –
hol, merre vagy, kedvesem?

MANJÓSÚ, 1537., 1538.

Jamanoue no Okura (660?–733?)

Őszi mezőkön
ha számlálni szeretnéd
az ujjaidon,
hány viruló virág van,
hétfajta fűvet találsz.

Hagi virágét,
japán íriszt, kuzu virágát,
buglyos szekfű virágát,
keserűfű virágát
és párlófű virágát,
meg hajnalka virágát.

MANJÓSÚ, 8-1425.

Jamabe no Akahito (700–736)

Fácán lábnyomát
 őrző hegyen cseresznye
 virága nap nap
 után kibomlik, miként
 gyönyöröm fokozódik.

MANJÓSÚ, 1747–1750.

Takahasi no Musimaro versei 732 körül

Fehér felhők közt
 Tacuta hegyén, ott fenn,
 mint a vízesés,
 Ogurának hegycsúcsán
 virágba borult
 cseresznyefáknak sora
 magas hegyek közt,
 örökös szélzúgásban.
 Tavaszi eső
 csak esik, vég nélkül esik,
 s felső ágakról
 szirmok aláhullanak,
 alsó ágakon
 a megmaradt virágok
 – kérve könyörgök –,
 ti már le ne hulljatok,
 míg fűpárnán alvó,
 utat járó kedvesem
 vissza nem ér honunkba!

Záró strófa
 Vándorutam, ó,
 hét nap alatt eltelik.
 Tacuta herceg,
 ne hagyd, hogy szél fújja el
 virágoknak szirmait!

VIHAR JUDIT fordításai

DETTRE GÁBOR

Du Fu, a kínai „aranykor” költője

William Hung, a Harvard Egyetem sinológusa szerint Du Fu (712–770) „engedelmes gyermek, szerető apa, nagyvonalú testvér, hűséges férj, kitartó barát, kötelességtudó hivatalnok és hazaszeregető alattvaló volt”. Amit a felsorolásban – talán éppen közismert volta miatt – nem említ Hung, az az, hogy Du Fu a kínai irodalom egyik legtehetségesebb, igen termékeny alkotója (is) volt.

Du Fu az irodalmi és képzőművészeti nagyságokat példátlan számban kitermelő, szellemi burjánzásáról híres, „aranykor-nak” is nevezett Tang-kor (618–907) egyik legnagyobb-nak tartott alkotója. Egy életen át – sokszor nem kis keserűséggel és csalódottsággal – hurcolt vágyának megfelelően kisebb-nagyobb pozíciókban dolgozó állami, sőt, rövid ideig a koronaherceg szolgálatában álló udvari hivatalnok volt, de az utókor szemében ennél lényegesen fontosabb, hogy hazája kultúrájának, hagyományainak és természeti környezetének szerelmese, és máig az egyik legfontosabbnak tartott – éppen barátjával, Li Póval osztozik ezen a megtiszteltetésen – kínai költő. Ő a „Bölcs Költő”, a „Történész Költő”, és ő az a költő, kinek élete és személyes moralitása még kevésbé választható le művészetéről (ez az igény egyébként a kor kritikusi elemzésének egyik alappillére volt), ahogy az általában az alkotók esetében lenni szokott.

Du Fu erkölcsi támadhatatlansága, erőteljes érzelmi kötődése népéhez, hazájához, vonzalma a kínai költészet hagyományos vonulataihoz elemzői szemében a „klasszicizmus” elsőrangú költőjévé tették őt, akkor is, ha intellektusunkra is apelláló, utolérhetetlenül precíz, mégis szívet markolóan megható impresszionista természeti képei jócskán túlmutatnak azon. Elismertségét és a kínai irodalomban elfoglalt helyét jól jellemzi, hogy annak a szellemi „aranykornak” a vezető költője, melyben az – egyfajta egyoldalúsággal – általa „legjobb barátjának” tartott Li Po (701–762) volt a máig nagy hatású „romantikus”; másik kedves költője, Wang Wei (699–759) a „természet poétája”, a későbbi Bai Dzsui (772–846) a „realizmus”, míg Li Sandzsin (812–858) a „szimbolizmus” soha túl nem szárnyalt képviselője.

Du Fu nagyapja elismert politikus és tudós volt, apja hasonlóképpen (bár kevésbé sikeres pályát mondhatott magáénak), így érthető, hogy a fiatal Du Fu közigazgatási pályára készült. Ennek megfelelően – és ahogy azt az államapparátusban való részvétel évszázadokig megkövetelte a hasonló ambíciójú fiataloktól – tanulmányai jó részét a konfucianus irodalom és filozófia, valamint történelmi és költészeti stúdiumok tették ki. Már egész fiatal korában megnyilvánuló tehetsége, remek íráskészsége és híresen széleskörű, alapos műveltsége ellenére azonban a hivatali pozícióhoz szükséges császári vizsgán elbukott. Ez – érthetően – kedvét szegte, és a nyilvánosságtól visszavonulásra készítette. Ez utóbbira természete egyébként is hajlandóságot mutatott, amit Li Póval találkozása tovább erősített. Bár megismerkedésükkor Du Fu csak a harmincas éveit elején járt, amikor először találkozott a már akkor is legendás, félig-meddig remetei elszigeteltségben élő költővel, aki egyébként – jellemző módon – szintén megbukott a császári közigazgatási vizsgán. Megismerkedésüket a következő évben egy újabb találkozás és némi közös utazgatás követte. Mindez Du Fu teljes hátralévő életére és művészetére nagy hatással volt. Li Po hatására a taoizmus felé fordult, bár nem sokkal együttes útjuk után visszatért a szellemét, mentalitását leginkább meghatározó, hozzá legközelebb álló konfucianizmushoz. Du Fu Li Po iránti rajongása egyébként érdekes módon viszonzatlan maradt. Míg ő tizenkét versben beszél öreg barátjáról, illetve érinti a magányos zsenihez fűződő művészi-lelki kapcsolatát, addig Li Po csupán egyetlen egy művében említi meg a fiatal poétát.

Du Fu vallásosságát illetően megemlítendő a legenda, miszerint az addigra már Kínában is elterjedt nesztoriánus kereszténység követője lett. Miután azonban költészetében nem találunk egyetlen istenhitre utaló gondolatot sem, miközben írásai buzognak a teremtés és a természet szünni nem tudó csodálatával, és mert ez az áhítat nem összeegyeztethető a nesztorianizmussal, ezt a feltevést – mint tévest – biztonsággal elvethetjük.

Azt követően, hogy a hivatalos császári közigazgatási vizsgát később még egy ízben – ugyanúgy sikertelenül – megpróbálta, majd háromszor is írt személyes kérvényt a császárnak, negyvenhárom éves korában egy kisebb – de hosszú távon akár előrejutással is kecsegtető – állami pozícióhoz jutott. Ennek elfogadását azonban az akkor kezdődött Lushan-felkelés (755–763) lehetetlenné tette. A Tang-dinasztia elleni példátlanul pusztító lázadás nyolc évig tartott, és harminchat millió – megölt és elmenekült – áldozatával Kína történelmének egyik legsötétebb fejezete lett. Du Fu azokban az években – bár élete több fontos eseménye akkor történt – többnyire a vándorok szegény, de boldog életét élte. Megházasodott, öt gyereke született – egy nem sokkal a születése után, két másik pedig fiatalon meghalt –; menekült, éhezett, ám időről időre talált magának mecénásokat. Addigra ugyanis, írásainak köszönhetően, nyomorúságos anyagi helyzete ellenére és bármiféle tiszteletre méltó állami pozíció hiányában is egyre több magas állású hivatalnok elismerését mondhatta magáénak. Költészete a nélkülözésben és nagymértékben annak köszönhetően – ahogy ezt ő maga is megfogalmazta – kiteljesedett. Amit azokban az években tapasztalt, amit a maga lényegre törő, pontos stílusával költészetté emelt, több volt és tragikusabb, mint amit írás nélkül képes lett volna elviselni. Empátiája a hazája és annak szenvedő népe iránt nem csupán ritkán látható mélységű és intenzitású, de – és a végzet ennyire az éntől független, tárgyilagos szemlélete és átfogó megértése még ritkább a világirodalomban – legkisebb fia elvesztésekor érzett személyes fájdalommal azonos szintre emelkedik a műveiben.

Ettől az időszaktól kezdve egyre többet és egyre sikeresebben írt. Ahogy azonban az sok más tehetséges alkotóval is megtörtént a művészetek története során, kortársai és mecénásai minden tisztelete mellett is, Du Fu csak jóval a halála után került a tehetségének megfelelő helyre, és nyerte el azóta is töretlen népszerűségét.

Élete utolsó szakaszában romló egészségi állapota mellett kisebb-nagyobb, de megelégedést sosem hozó állami pozíciókban tevékenykedett, aztán a földműveléssel is megpróbálkozott, majd ismét utazgatni kezdett, végül pedig visszavonult sokszor megénekelt csengői „nádfedeles” kunyhójába. Bár nem csak látása romlott rohamosan, de asztmája, tüdőbetegsége és cukorbetegsége – mely az első, melyet a történelem során írásban rögzítettek – is elhatalmasodott, ennek ellenére a halálát megelőző éveket nyugalomban és boldogságban, magas szintű és termékeny alkotással töltötte. Nem volt még ötvenkilenc éves, amikor egy utazás során, felesége és két fia által körülvéve, egy hajón váratlanul meghalt. Halálának oka a legenda szerint egy – tíznapos böjtöt követő – túlzott mértékű lakoma, illetve az azt kísérő mértéktelen mennyiségű bor elfogyasztása volt.

Du Fu életműve több mint ezerötyszáz költeményből áll. Minden hagyományos verselési forma ismerője, továbbfejlesztője vagy jeles tehetségű gyakorlója volt, de különösen a lüshivel bánt mesterien. Ez egy nyolcsoros, kötött szerkezet, melynek – négy alapfajtajától függően – minden sora öt, hat, hét vagy nyolc szótagból áll. A Du Fu-i életmű közel kétharmada ebben a formában keletkezett. A lüshit rövidege, tömörsége miatt szinte lehetetlen formailag is hiteles módon európai nyelvekre áttenni. Du Fu poétikai érdeklődése, témái felölelik gyakorlatilag teljes nyolcadik századi létezését, annak összes családja, természeti és társadalmi élményével, vágyával, azokra vonatkozó, azokban gyökerező boldogságával és csalódásaival, azok morális tanulságaival. Költészetének máig jelentős és sokat tárgyalt része a versről és a verselésről magáról, illetve a festészetről írt számos munkája, melyek minőségükkel és mennyiségükkel egyaránt meghaladják kortársai hasonló erőfeszítéseit. Ami a festészetet illeti, a tizennyolc, e tárgyban született Du Fu-költemény adja a Tang-kor legnagyobb ilyen témájú költészeti együttesét. A poéta máig eleven rendkívüli hatására jellemző, hogy e tizennyolc vers egyike – a Han Gan lovas festményét szelíden kritizáló poéma – a születése óta eltelt ezerháromszáz évet áthidaló esztétikai diskurzust szült. Han Gan a Tang császári udvar festője, pályája kezdetén Wang Wei – Du Fu barátja és költőtársa – patronáltja, aki a kínai festészetben különleges szerepű lóábrázolás – hármas követelménye a test, a legenda és az állat lelkiségének egyaránt pontos kifejtése – rendkívüli tehetségű mestere volt. Ám a kortársak többségével szemben Du Fu úgy tartotta, hogy Han Gan művészete nem tudta megugrani e szigorú követelmény magasságát.

A Tang-kor költészetének legértékesebb darabjait egybefogó 18. századi *Háromszáz Tang-kori költemény* című antológiában Du Fu a kor legtehetségesebb alkotójaként harminckilenc poémával szerepel.

DU FU

Hogy éljek...

Hogy élhessek,
úton kell legyek.
Messzi az ég mögöttem,
patazik a könnyem.
Délen beteg és öreg
volt sóhajom,
északra fordulok,
pávakék égre vágyom.
Miért e kín és miért ily hosszan?
S van egyáltalán, ki értené, mit írtam?

A folyón

Nap nap után hideg esők
zuhognak a folyó felett.
Ősszel a déli táj
reményét vesztett,
viharos szelek kavarják
a száraz leveleket,
s szőrehagyott bundámban
éjeken át reszketek.
Semmit nem tettem,
mire büszke lehetek,
fintorgok is a tükörre,
ha látom képemet,
s korlátnak döntöm
mihaszna testemet.
De nagyon lennék szolgája a koronának
most, hogy ily idők járnak!
Bár eröm rég elhagyott,
feladni s eltűnni még most se tudok!

Négysoros rögtönzések (3)

Nádfedeles kunyhómat szeretik a fecskék.
Tavaszi fészeklázban cikázva suhannak
a túlpartról alacsony eresze alá.
Lucskos agyagdarabkáik mocskolják

lantom s könyveim, csőrükkel még folyóra emelt
fejem is meg-megkoppintják, ahogy
gondolatokat halászva ülök
az eresz alatt, a rohanó víz felett mozdulatlan.

Négysoros rögtönzések (5)

Csalódva néz a folyó a távolodó tavaszra.
A sodrás bódult szigetén állva én is
kérem őt maradásra.
De a friss fűzfahajtások már vággyal ugrándoznak,

huncut szelekkel táncban kavarnak,
s az örvénylő zubogásban
a barackszirmok egymásba
kapaszkodva bujálkodnak.

Könnyű eső tavaszi éjen

A jó eső megérzi idejét, s akkor ered,
mikor a tavasz felébred.
Csendben lopózik az éji szellővel,
hogy mindent feltöltsön életnedvével.
A sötét sikátorok felett még
fekete felhők keringenek,
a hajókon a lámpások fénye remeg,
de vörös tündökléssel érkezik a hajnal,
s a város felett már virágillat lebeg.

Hét dal, amit Tongguban írtam

Öreg lettem, de nevet magamnak ki nem érdemeltem.
Hegyi utakon keringek, három éve éhezem.
A városban fiatalok szereznek vagyont s nevet,
a siker számukra természetesebb nem is lehet.
Találkoztam fenn egy tudós barátommal,
beszélgetve sóhajt sóhajra halmoztunk vele.
Végül elénekeltem hét énekem sorról sorra,
felnéztem utána, s még láttam a Napot
vörösbe bukva.

Sötét kilátások

Az őszi táj határtalan.
Halmok sötétlenek a távolban,
az ég a vizek kékségébe olvad,
a magányos falura
fojtó köd fátyla hull,
szagatják a szelek
az ágakról a levelet,
s a Nap a hegyen véresen átlódul.
Végül visszatér a hódaru,
az alkony egy utolsót kacsint,
s az erdők varjakkal telnek meg megint.

Testvéreimre gondolva egy holdvilágos éjjelen

Harci doboktól reszket a vándor útja.
Hattyú rikoltja dalát az őszi alkonyba.
Jéggé merevedik a harmat,
otthonról nézve a Hold világosabb.
Testvéreim vannak szerte e tájban,
„élünk-e, halunk-e?” a kérdés
nincs már gondolatainkban.
Levelem sem jut el, hová címeztem.
Hát persze... a háborúnak nincs vége sehol sem.

Leszállt az éj

Rég hazacammogott a csorda,
a rőzsekapuk már mind zárva.
Bár vakít a holdfényes éj,
nem dereng szívemnek otthona.
Csorog a víz a láthatatlan kútból,
roskad a fű az őszi harmattól.
Fehér hajam ragyog a lámpás fényében,
vajon kell-e még virágníylás nékem?

Egyedül

Sólyom kering az égen,
sirálpár siklik a vízen.
A sólyom a magasból lecsap,
egy ringatózó sirályt felkap.

A fű harmata nehezíti a madár röptét,
a pók hálója rabul ejti a gyengét.
Ember s természet egy.
Magányosan zokogva mit mondjak még?

Éjjeli kikötés

A hold a folyóban karnyújtásnyira reszket,
az éji lámpás derengő reggelről álmodik.
Egymás szárnyába bújva alszanak a kócsagok,
s a hajó faránál ijedt halacska ugrándozik.

A magányos hattyú

Az elveszett hattyút nem érdekli itala,
szüntelen fájdalommal gondol rajára.
Messzebb csapatától,
mint felhő a csillagoktól,
siratja-e majd valaki magányos árnyát?
Eltűnt bár, mégis velük maradt,
keserű zokogása méri végtelen útját,
mert nem úgy, mint az ostoba varjú vagy kacsa,
ő máshogy dalol, ha öröme van, s máshogy, ha bánata.

Csangsától búcsúzva

Részeg éj után, egy déli város hajnalán
hajózom egy tavaszi folyócskán.
Elhullott szírmok búcsúznak tőlem,
fecskék éneke tart még ébren.
Tehetségem rég elhagyott már,
egykor ügyes kezem bénaságba fagyott,
mi értelme hát a hírnévnek?
S visszanézve kit hibáztathatok?

Nádfedeles kunyhóm bérlőjéről

Hagyd szomszédod, hogy gyűjtse a datolyát a tanyán!
Gyermektelen asszony ő, szükségben, éhezve.
Szedné-e vajon, hogy felhalmozza, ha volna mit ennie?
S légy kedves hozzá, hogy ne tartson tőled,
túlzottan is ügyel, s fél, hogy ne lássa szemed.
Miért is emelnél kerítést földjeitek közé?
Csonttá soványodott teste nem sajdítja szíved?
A háború tüzére gondolva hogy tartsam vissza könnyei-
met?

Fénytelen éj

Bambusz hidege mászik ágyamba,
vad holdsugár siklik virágaimra.
Súlyos harmat csepeg cseppre,
reszkető csillagfény olvad az éjbe.
Szentjánosbogár világítja magányos útját,
néma vízimadarak várják a fény napját.
Pusztítás lángol itt s a távolban,
hogy lehet az éj ily csendes és ártatlan?

Két négysoros

I

Szelíd táj felett ámul a Nap gyönyörködve,
madárléttel telve, kora tavaszi lehelettel édesítve.
Cikázó fecskepár csipeget a felengedő sárból,
törpepapagájok csennek meleget a langyos homoktól.

II

Víz kékjében madárka fehérlik,
zöld hegyeken vörös virágok lángolnak.
Látom már, jaj, az új tavasz közeledik,
visszatértem napja eljön-e valaha?

Négy négysoros (III)

Aranyrigópár dalol a zöld füzesben,
csapatnyi kócsag szárnyal az ég kékjében.
Ablakom keretezi a Nyugat havas hegyeit,
ajtóm gyakran búcsúztatja a Kelet hajóit.

Hat játékos négysoros (II)

A tehetséges művészek tehetsége
s a felszínes kritikusok felszínessége nem vélemény kérdése.
Teste s lelke ezeknek elenyészik,
míg azok műve – mint folyó hömpölygése – örökkön létezik.

Folyóparti pihenő

Hanyatt fekszem a folyóparton,
a végtelenbe bámulva dúdolgatom dalom.
Nem a folyó sodrásával versenyez agyam,
a suhanó felhőkkel mérem magam.
Késő már a tavasz a nagy bánatban,
miért verseng a sok virág pompájában?
Háború tombol Keleten.
Mitől lenne most jobb kedvem?

Őszi merengés (1)

Sápadt jáde harmat emészti a juharligetet
 a Wu-hegyen, s hasadékaiban állott a levegő és nehéz.
 A folyóból hullámok csapnak az égre,
 a szoros felől a szelek sötét felhőt kergetnek a földre.
 Gyászolva napjaikat, a krizantémbokrok kétszer nyílnak,
 szívem magányos hajó vastag kötélén, otthonom felé tart.
 Mindenfelé sietve szabják-varrják már a téli ruhát
 Baidicseng temploma alatt a mélyben,
 a leszálló est hullámai a part szikláit csapkodják.

Jueju szabadon (7/9)

Az ösvényt nyárfabarká fehérsege borítja,
 a lótuszlevelek érméit patak ringatja.
 Bambuszgyökerek közt friss hajtások,
 a dűnén szunnyadó kiskacsa bújik anyjához.

Jueju (1/2)

Tündököl a folyó s a domb a leszálló Napban,
 virág s fű illata lebben a tavaszi fuvallatban.
 Felengedett a föld, felette fecskék szárnyalnak,
 s a langyos homokon mandarinrécek szundítanak.

Jueju (2/2)

A folyó kék, a madár hibátlan fehér,
a hegy zöldjét áttörni készül a virágok hada.
Ismét itt a tovaszálló tavasz,
de visszatérek-e én is valaha?

Bi Siyaónak

A vers művészetének két egykor tekintélyes alakja,
most erőtlennül életünk romjain senyedünk,
szolgáink által is már rég megunva.
Öregek lettünk s deresek, valahogy idejekorán.
Mégis, vidám s felhőtlen társaságodban
vigasztaló gondolat fogant agyamban:
Bár szegénységre és küzdésre vagyunk kárhozottak,
verseink a sorstól hosszú életet és gazdagságot kaptak.

Reggeli eső

Hajnali fénybe öltözött lágy eső jön.
Hallom a lombok közt lopakodni,
ahogy a köd leszáll.
Hamarosan behinti a földet,
majd a szélfúttá felhőkkel továbbáll.

Sűrű színek fátyla hull egy pillanatra
a nádfedelű kunyhókra,
vakítva felragyog a háziállatok s a vadak csordája.
Pézsmaillat borítja el a fél hegyet,
s a reggelből a délutánba könnyedén átlebeg.

DETTRE GÁBOR fordításai

SZÓCS GÉZA

Hälfte des Lebens

Egy Hölderlin-vers változataihoz

Egy vers 4-5, olykor 8-10, máskor ennél is több fordításából egyebek mellett az is kiderül, hogy a vers maga *egyetlen*. Ennek az egyetlen személyiségnek azonban több öltözéke, ruhája, ha úgy tetszik: teste is lehet. Ezeket a köntösöket, a költemény ruháját, auráját egytől egyig arra a megismételhetetlen és meg nem fejthető lélekre szabták, amely *a vers maga*. A mesterszabó munkája is különbözik a konfekciótól.

Egy vers, egy lélek anyagban (amilyen a fizikai test) esetleg zenei vagy nyelvi megfeleltetésének, lefordításának legalább három, de inkább négy rétege van, mint ahogyan magát a verset is legalább 3-4 burok képezi, amelyek a hagymák rétegeihez hasonlóan fedik egymást egy nem létező, meg nem ragadható, fel nem tárható középpont körül.

Az egyik réteg: maga a forma. Vegyük a leginkább agyonkoptatott formát: a szonettet.

Miből áll a pusztá, üres forma? Tizennégy sor, meghatározott strófabesztás, nagyjából meghatározott hosszúságú sorok. Sokszor alig elválasztható a második rétegtől.

A második réteg, olykor elválaszthatatlanul az elsőtől: dallam és ritmus (olykor gondolatritmus) összefonódó alakzatai. Ha úgy vesszük: közös szerkezete. A lejtés, a dikció, a hullámváz. Milyen (hosszú, illetve rövid) szótagokból álló ütemekből épülnek fel a sorok, hova kerülnek a nyelvi hangsúlyok, például sor végére vagy nem, milyen a rímképlet, összességében: milyen a vers melodikája.

A következő réteg a jelentés, ideértve nemcsak a közvetlen értelmeket és üzeneteket, hanem az asszociációkat, a konnotációkat, a rezonanciákat, a szemantikai szomszédságot, az egésznek az együttes vibrálását.

És akkor még nem beszéltünk arról, hogy amikor verset fordítunk, egy kultúrát is fordítunk. *A walesi bárdok* teljesen, *tökéletesen* csak a magyarok és a walesiek számára érthető. Érti persze más is, hiszen a vers létrehozta azt az erőteret, amelyet átjár, meghatároz és átvilágít a szemünk előtt megszülető szimbolika – értjük, miről van szó, akkor is, ha soha nem hallottunk sem Ferenc Józsefről, sem Edvárd királyról, sem Magyarországról, sem Walesről.

Visszatérve a textus többszörös testéhez, amelyeket nem szabad lehámozni egymásról, hiszen össze vannak szövődve, egymásba nőve keresztül és kasul: az a jó műfordítás, amely egyszerre ragadja meg és ülteti át ezeket a rétegeket – sőt, még egy további meghatározó minőséget is, és ez a tűz. Az a belső energia, amelynél fogva egy nagy vers megérinti, megrázza, felrázza az olvasót. Akinek bele kell remegnie ebbe. Weöres ezt úgy fogalmazza: *a hátgerinced borzongjon belé*. Nem tudjuk, hogyan történik ez, de tudjuk, hogy az örök költemények *ettől* örök költemények. A fordítások pedig? A legritkább esetben képesek átvinni az eredeti asztrális energiáinak, belső magjának, magmájának sugárzó erejét. Előfordult, hogy két-három változatban is lefordítottam egy-egy verset, de

ezek csak olyannak bizonyultak, mint három háló, amelyek egyike sem tudta megragadni a halat: mindig ott siklott közöttük át, erre-arra, mint az angolna.

Nem sok olyan fordítást olvastam, amelyről el lehetne mondani, hogy az eredetinek a testét-lelkét alkotó mindegyik verset átültette, átvitte – átvitte a vízbe, és átültette egy másik talajba. Magyarul talán Weöres Sándor egy Platen-fordítása ilyen (August Graf von Platen-Hallermünde: *Tristan*), meg Arany János néhány drámafordítás-részlete, Babits Dante-fordításából a *Pokol* néhány strófája, valamint Tóth Árpád Shelley-fordítása, az *Óda a nyugati szélhez* és – bizonyos megszorításokkal – Verlaine-fordítása is, az *Őszi chanson*.

Hölderlin egyik legismertebb versének közel húsz magyar fordítását ismerem. Bizonyára több van ennél. Hogy milyen gyötrelmes dolga van a költőnek, ha be akarja tartani legalább a szótagszámot, kiderül abból az összevetésből, hogy a tizennyolc fordításból egyetlenegy sincs, amely fontosnak tartotta volna követni az eredetit. (Szótagszámot mondom, nem időmértékről beszélünk, mert nem szabályos – és nem egyszerű – esettel van dolgunk.)

Íme az eredeti, és íme a fordítások.

FRIEDRICH HÖLDERLIN

Hälfte des Lebens

Mit gelben Birnen hänget
Und voll mit wilden Rosen
Das Land in den See,
Ihr holden Schwäne,
Und trunken von Küssen
Tunkt ihr das Haupt
Ins heilignüchterne Wasser.

Weh mir, wo nehm ich, wenn
Es Winter ist, die Blumen, und wo
Den Sonnenschein,
Und Schatten der Erde?
Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.

Az élet fele

(*András Sándor fordítása*)

Sárga körtékkal és
vadrózsákkal tele
függesz kedik tóba a föld,
ti kecses hattyúk,
és fejeteket csókoktól részegülten
merítetek meg
a szentüljózan vízben.

Jaj nekem, honnan veszem,
amikor tél van, a virágokat, hol
a napsütést, honnan
a föld árnyékait?
Szótlán és hidegen
állnak a falak, a szélben
csikorognak a szélkakasok.

Az élet fele

(*Bernáth István fordítása*)

Sárga körtéivel csüng
s vadrózsákkal befutva
a tóba a part,
ti szépséges hattyúk,
és csóktól ittasan
merítetek
fejetek a józanság szent vizébe.

Jaj nekem, hol lelek
virágot télen, és hol
napsugarat
s árnyékot a földön?
Szótlán s rideg
a fal, s csörgése hallik
szélkakasoknak.

Az élet fele

(Gacsályi József fordítása)

Sárga körtékkal csüng
s tele vadrózsákkal
a tóba a táj,
ti szende hattyúk,
s csókotól ittasan
mártjátok fejetek
a szentjózan vízbe.

Jaj nekem, hol lelem, ha
itt a tél, a virágokat, és hol
a napsugarat
s a földnek árnyait?
A falak állnak
némán, hidegen, a szélben
csörömpöl az érckakas.

Az élet felén

(Görgey Gábor fordítása)

Sárga körtékkal és
teli vadrózsával, a domb
belecsüng a tóba,
ti, hamvas hattyúk,
csókittasan
mártjátok fejetek
az istenjózanságú vízbe.

Ó jaj, hol találom én, ha
tél van, a virágokat, hol
a napfényt,
s árnyékát a Földnek?
Falak állnak
hidegen, némán, a szélben
csattog a szélkakas.

Az élet felénél

(Hajnal Gábor fordítása)

A parttól sárga körte
és dús vadrózsa hajlik
most a tó fölé
s ti, szelíd hattyúk,
csókoktól részeg
fejeteket szent józan
hús vizekbe mártjátok.

Jaj nekem! hol vegyem
majd télen a virágokat, s hol
a napsugarat
s az árnyékot e földön?
Néma falak
hidegen állnak, szélkakas
csörög a szélben.

Az élet feleútján

(Illyés Gyula fordítása)

Sárga körték és
csipkegolyók özönével
csüng a tóra a táj.
S hattyúk, ti megszelidültek,
csók-mámor után
fürdetitek fejeteket áldott
hűvösség habjaiba.

Jaj, hol lelek én, tél
jöttén virágokat, napsugarat,
árnyék-játékot a földön?
Állnak hidegen, némán
a falak s csak a kémény
bádog zászlaja sír.

Az élet felén

(Kányádi Sándor fordítása)

Már sárga körtét ringat
s piruló csipkebokrot
a tómenti part,
s ti kecses hattyúk
csóktól ittas főtök
merítetek a szent
józsátság vizébe.

De jaj, hol lelek én
tél jöttével virágot és hol
napsütést majd
és árnyat a földön?
Szótlan mered
a zord fal, ércvitorlák
sírnak a szélben.

Az élet fele

(Keresztury Dezső fordítása)

Sárga gyümölcscsel hajlik
és vadrózsával telten
a tóba a part,
ti boldog hattyúk;
és csóktól ittasan
hajtjátok fejetek
a szentül józan vízben.

Jaj, hol veszem én, ha
tél lesz már, a virágot és
a napsugarat
s árnyékot a földön?
A falak némán
állnak és ridegen, a szélben
csikorog a szélkakas.

Az élet felén

(Képes Géza fordítása)

Megrakva sárga gyümölcscsel
s vadrózsával telehintve
hajlik a tóba a part,
ti gyönyörű hattyúk!
s csókotól mámorosan
merül fejetek a józan
szent víz habjaiba.

Jaj, honnan veszek én, ha
majd jön a tél, virágokat, áldott
napsugarat
s árnyékot a földön?
Szótalanul, ridegen
állnak a falak, a szélben
csattognak a zászlók.

Az élet fele útján

(Kosztolányi Dezső fordítása)

Sárga virággal és vad
rózsákkal rakva csüng le
a part a tóba,
ti nyájas hattyúk,
és részegen csóktól
a józan és szent vízbe
mártjátok fejetek.

Jaj nékem, hol kapok én, ha
tél jön, virágokat, és hol
napsugarat
és árnyékot a földön?
Falak merednek
szótlán s hidegen a szélben
csörögnek a zászlók.

Az élet idusán

(Kónya-Hamar Sándor fordítása)

Sárga körtéket csünget
s izzó csipkebogyót szór
a tóba a táj.
Ó, ti kecses hattyúk,
csóktól bódult
fejetek merüljön
az éber, s szentül tiszta vízbe.

Jaj nekem, már tél közelít,
s honnan reméljek szirmot
bontó napfényt, honnét
fátylat, árnyékot e földnek?
Borzongva szótlan falak
ácsorognak, s a szélben
nyikorognak a szélkakasok!

Az élet fele

(Kuntler Edit Eszter fordítása)

Megsárgult körtével, tele
vadrózsával hajol
a táj a tóra.
Ti kecses hattyúk,
csókoktól részegen
merül fejetek
tisztulva az áldott vízbe.

Jaj nekem, hol találom,
ha tél van, a virágot, és hol
a napnak fényét,
árnyékát a földnek?
Állnak a falak
szótlan, hidegen, a szélben
zörren a szélkakas.

Az élet dele

(Rónay György fordítása)

Sárgás körtéivel dől,
vad rózsákkal rakottan
a tóba a táj;
ti nyájas hattyúk,
csókittasan
hajtjátok a
szentjózan vízbe a főtök.

Jaj nékem, hol veszem,
ha tél jön, a virágot és hol
a napsugarat
s árnyát is a földnek ?
Hideg falak
állnak némán, a szélben
zirren a zászló.

Az élet felén

(Szabó Lőrinc fordítása)

Sárga körtékkal és vad
rózsákkal omlik
a tóba a hegy;
óh drága hattyúk,
csókmámorosan
merül fejetek
a szentjózan vízbe.

Jaj nekem, hol kapok, ha
tél lesz, virágokat és
ragyogó napot
és földi árnyat?
Hidegen állnak
a néma falak, a szélben
zörög a szélkakas.

Éltem delelőjén

(Szalki Bernáth Attila fordítása)

Alant tükröződik a
Tóban sárga körtékkal,
Rózsákkal a táj.
Szép, büszke hattyúk,
Csóktól ittasultak,
Hűtsétek főtök
Bölcsességnek szent vizében!

Félek, mert hol várnak,
Ha jön tél, virágok engem, s hol
Érhet napfény
Vagy hús árny, s hogy élek?
Hideg közönnyel
Állnak a falak, szélben
Fémzászló zörren.

Éltem delelőjén

(Szalki Bernáth Attila fordítása, 2. változat)

Ringva, lent tükröződik
Tóban sárga körtékkal,
Rózsákkal a táj.
Szép, büszke hattyúk,
Csóktól ittasultak,
Hűtsétek főtök
Bölcsességnek szent vizében!

Félek, mert hol várnak
Engem szép virágok, tél ha jő,
Fénye Napnak,
Fáknak hűvös árnya lész-e?
Jéghideg szótlan
Állnak várfalak, szélben
Zörren fémkakas.

Az élet fele

(Szilágyi Erzsébet fordítása)

Sárga körtékkal
és vadrózsákkal dúsan
hajlik a tóba a táj,
ti kecses hattyúk,
múzsacsókoktól ittasak,
a kijózanító vízbe
merítetek fejeteket.

Jaj nekem, hol találom én,
mikor tél lesz, a virágokat,
a napfényt,
s a Föld árnyékát?
Ridegen, némán
merednek a falak,
csattognak a szélzászlók.

Az élet felén

(Tandori Dezső fordítása)

Sárga körtéket csüggeszt,
vadrózsa-burjánzást vet
a tóba a vidék.
Ó, drága hattyúk,
csóktól ittasult
koponyátok bukjon
józanító, szent vízbe.

Jaj nekem, ha a tél jön,
honnét vegyek virágot,
napfényt, honnét
árnyát e földnek?
Szótlan falak állnak
ridegen, a szélben
megzörrennek az érckakasok.

Azt mondtuk tehát, hogy a verseknek általában több ruhájuk vagy két-három aurájuk van. Létezik egy legkülső héj: az eredeti szótagszám, eredeti ritmus, eredeti zeneiség. Van továbbá a jelentés: ezt a pontos szó szerinti fordítások jól hozzák. De ha a kettőt összetolod: az még nem elég. A döntő: a meg nem ismételtető, a fölcserélhetetlen, a csak abban a versben lángoló belső tűz átültetése. Mélyebb analízisre nincs terünk, de pillantsunk rá a magyar Hölderlinre. Nézzük előbb csak a verssorok hosszúságát, vagyis a szótagszámokat.

Az eredeti szótagszámok: 7, 7, 5, 5, 6, 4, 8 és 6, 9, 4, 6, 4, 7, 5.

A tizenhét magyar fordításból egyetlen egy sem törekedett a verssorok hosszúságának betartására. Nincs olyan fordításunk, amelynek sorhosszai mind a tizenhét sor eredeti szótagszámainak megfelelnek. Ábécérendben követve a műfordítók névsorát, a következő választ kapjuk a kérdésre, hogy melyik fordítás hány sorának a hossza felel meg az eredeti sorszótagszámoknak:

2 – 11 – 5 – 3 – 7 – 2 – 12 – 7 – 2 – 6 – 5 – 6 – 11 – 3 – 12 – 11 – 3 – 4

A metrikába, versmértékbe, verslábakba most ne mélyedjünk bele, mivel az eredeti ilyen szempontból különlegesen összetett; nem „kívülről vezérelt”, hanem belülről. (Külön elemzést érdemelne a jambusok, anapestusok és daktilusok végigkövetése az eredetiben és a fordításokban.) Hogy az átültetések a nyelvi-költői megfeleltetések milyen széles palettáján helyeződhetnek el, soroljuk fel a magyar címváltozatokat:

Az élet fele (hat fordító: András Sándor, Bernáth István, Gacsályi József, Keresztury Dezső, Kuntler Edit Eszter, Szilágyi Erzsébet)

Az élet felén (öt fordító: Görgey Gábor, Kányádi Sándor, Képes Géza, Szabó Lőrinc, Tandori Dezső)

Az élet felénél (Hajnal Gábor)

Az élet feleútján (Illyés Gyula)

Az élet fele útján (Kosztolányi Dezső)

Az élet idusán (Kónya-Hamar Sándor)

Éltem delelőjén (Szalki Bernáth Attila két változata).

Talán érdemes volna egyszer időrendi sorrendben, évszám szerinti létrejöttükben is végigkövetni ezeket a fordításokat.

Magam is megpróbálkoztam „áthozni, átültetni” ezt a tizenhét sort. Így jártam:

Az első fordításverzió (*Delelőpont*) a sorhossz-kritériumnak száz százalékban megfelel, értelmi-tartalmi szempontból úgy gondolom, hogy kb. kilencven százalékban. Viszont a vers metafizikáját s az emlegetett belső tüzet számon kérve, sajnos csak elégtelen, legfőnnebb épp-hogy-elégséges osztályzatot mernék adni neki.

A második verzióban (*Az életút felénél*) követtem Hölderlin első két sorának jambusait, de – egyféle kíváncsi játékból – végig az egész versen keresztül, már a címtől kezdve. Dallamos változat született, de ez, féltő, amolyan pódiumra való választékos dallamosság. Elegáns, ám némileg keresett forma: ilyen egy frakk eleganciája. Sem Hölderlint nem tudom frakkban elképzelni, sem e verséről nem tudnék frakkra asszociálni: még azt is abszurdnak tartanám, ha egy színész frakkban szavalná el. Amennyiben Hölderlin jambusokban akarta volna megírni, mi sem akadályozta volna meg ebben. Tehát nem ez volt a szándéka. Az eredeti: rekedtes, zihálás, darabos, töredezett, elfojtásokkal, elhallgatásokkal teli, „ugráló kódos”. Ugyanakkor, akiknek megmutattam a szövegváltozatokat, azok közül legtöbben ezt tartották a „legmeggyőzőbb” fordításnak.

A harmadik verzióban (*A pont, ahonnan lefele visz az út*) elengedtem a gyepelőt: leírtam azt, ami tollamra jött a vers belső-kohós újraolvasztásában. (Egy

régi versem ironikus címe, még a traktorista- és olvasztár-kultusz idejéből: *Kohézió a kohóban.*) Nem tudom, Hölderlin mit szólna ehhez a félálombeli szabad átköltéshez – én ezt szeretem legjobban a három változat közül.

Végezetül, megengedtem magamnak egy olyan kísérletet is, amely két lelket egy évszázad távolából kapcsol össze, néhány verssort pedig több mint százhuszonöt év messziségéből. Ez a *Négykezes*, mármint Hölderlin és József Attila négykezese.

Delelőpont

Sárga körtékkal lóg be,
S vad rózsákkal beszöve
A tóba a part,

Hajlékony hattyúk,
Csókittas fejetek
Észhez tér majd
A szent vízbe le-lebukva.

Jaj énnekem, télen
Virágokra hol lelhetek és
Napfényre hol
És földi árnyékra?

Fagyos falak
Állnak némán, a szélben
Vaskakas csattog.

Az életút felénél

Körtékkal lóg le sárgán,
s vad rózsákkal szakad be
a part a tó vizébe.

Ti holdszín, karcsú, hattyúk,
ha főtök csóktól ittas,
de ki fog józanodni
a tó szentelt vizében.

II./B.
fejetek csóktól forró,
buktassátok a tóba
a szent víz majd lehűti

Ó jaj nekem, ha tél jó,
virágom honnan leszen,
napfényre hol találok
és árnyakra a Földön?

A szélben álldogáló
néma s fagyos falakról
szélkakas nyikorog rám.

A pont, ahonnan lefele visz az út

Az emberélet útjának felénél
rohanó rózsáival mint vérvörös vadállatokkal
vágat a tó felé a part,
tükrébe beleharapdál nagy sárga körtéivel.

Ti karcsú, karcsú, karcsú hattyúk!
hagyjátok már a csókolózást,
melytől berúgtatok már, mint az állat:
fejecsskéteket dugjátok vízbe, akkor majd üdvözültök.

Jaj nekem, nyakamon a tél,
jajaj, virágaimat elrabolja!
Hova lesz a Napnak a fényjátéka,
hova a Földnek az árnyjátéka?
A fagyos tóparton falak tornyosulnak néma szájjal
az érkező őszi szélben,
rézkakas krákog és csikorgatja fogát:
vicsorognak rám a szélkakasok.

Négykezes, FrH – JA

Bevezető:

Keresd önmagadat! Én megtaláltam.
De az illető nem akar velem szóba állni.

A tó mélyén egy kalamáris.
A hattyúk szíve úszik abban.

*

*Szép a tavasz és szép a nyár is
a falakon vadrózsák tüze lángol
de szebb az ősz s még szebb a tél
szélkakas köhécsel, s magában így beszél
annak, ki tűzhelyet, családot
ha tél lesz, hol lelek virágot
véggépp már másoknak remél.*

A fagyos és szóitalan falak mögül
vonat kereke csattog.

(A dőlt betűvel szedett sorok József Attila utolsó töredékének sorai. Az általuk közrefogott sorok Hölderlin Hälftes des Lebens című költeményéből vett részletek, szabad átköltésben. – Sz. G.)

SZÁVA CSANÁD

Morgenstern nyelvének nyakatekertségei

Christian Morgenstern német költőnek (1871, München, Bajorország – 1914, Merano, Dél-Tirol) főként angol inspirációjú nonszensz költészete ismert (neve kapcsán nem tudjuk nem említeni Edward Lear-t), ám életében ezek a versei csekély sikert hoztak számára. Műfordítóként nagyot alkotott, többek között Henrik Ibsen, Knut Hamsun, Bjørnstjerne Bjørnson írásait fordította németre.

Gyerekkoromban találkoztam először Morgenstern-verssel, egy antológiában. Valójában nem tudtam eldönteni, igazi költeményről van-e szó, vagy ez valami más. Akkoriban a versről alkotott fogalmaimat nyilván az iskolában tanultak határozták meg, és úgy tudtam, hogy egy vers lehet komoly, esetleg vicces. Na de értelmetlen? Hasonlót addig csak Lewis Carroll *Alice Csodaországban* című meseregényében olvastam. Mégis bizarr volt ezeket a szövegeket látni, és éppen ez a bizarrság volt az, ami megragadta a figyelmem.

Később, mikor elkezdtem németül tudogatni, a Morgenstern-versek voltak a nyelvtudás próbái. Ha elővettem egy-egy költeményt német eredetiben, sokszor kukkot sem értettem belőlük. Mert az igaz, hogy többszörösen összetett szavakkal gyakran találkozni a németben (ott van például a *Rindfleischetiket tierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz*), de Morgenstern összetettjei komplikáltabbak és furcsábbak, mint azt elképzelni tudtam volna. Példának okáért a *Mitternachtsmaus* a banálisabb kategória, mégis a maga módján, főleg, ha a vers egészének hatását nézzük, borzalmat és kacajt is előhív egyidejűleg. Ez még egyszerűbb eset lenne. De a *mitternächtiggel* mit kezdjünk? Ilyen szó nincs a magyarban (sőt, igazából a németben sincs), hát így kellett megalkotni az *éjjellik* kifejezést. Sok ilyen nyelvi leleményt találtam, és ezek valamilyen módon mindig segítik a bizarr és végső soron groteszk hangulatot. Nekem talán a groteszk tetszik leginkább ezekben a versekben, a legszörnyűbb és legfennköltebb dolgok kifigurázása. A görbe tükör nemcsak a nyelvet, hanem a nyelvi regisztereket is eltorzítja, a torzó pedig nem egy antik szoboré, hanem sokszor húsbavágó, kényelmetlen problémaké. Mert röhögünk az *Akasztófacimbora dalán*, amely Szofihoz, a hóhérlányhoz íródott, de közben azt is tudjuk, hogy a halál (a saját halálunk) is a címzett. Koponyánk, szemünk, torkunk ugyebár mindegyikünknek van, és akkor már nem vagyunk messze az akasztófától sem... Mindenképp, ez már nem az az egyszerű és ártatlan akasztózás, amit szavakkal játszunk egy iskolai füzet margóján. Amikor ezt a verset fordítottam, egyrészt próbáltam a groteszkre figyelni, másrészt nem akartam túlságosan elpoénkodni az egészet, ezért enyhén archaizáló hangulati elemeket is választottam, mint például: „jóm vagy *étke* leend”, illetve az „enyém hóhérlányom” szerkezet. Morgenstern mindig kifigurázza a nyelv működését egy adott szituációban; ha tudományosságról beszél, a groteszk nyelvén, akkor a nyelv tudományoskodó; ha könyörgő, akkor nála túlzottan kérlelő. Nyilvánvaló, hogy a groteszket nemcsak a leírt helyzettel, hanem főként a felhasznált nyelvi eszközökkel hozza létre a morgensterni vers. Ha megnézzük, hogy

a fordítók miként oldották meg a nyelvi hangulatteremtést, például azt látjuk, hogy Márton László zseniális fordítása maximálisan a mai nyelvhez közelíti a Hóhér Zsófihoz írt dalt. Olyan szavakat használ, mint *kisanyám*, *puszild* vagy *klassz*. Ami meglehetősen rokonszenves számomra (sőt klassz), de éppen ezért választottam az enyhe archaizálást, így legalább lehetne még egy, Morgenstern korába talán könnyebben behelyezhető verzió (is). Az utolsó szakasz akár egy mostani nonszensz is lehetne valamelyik kortárs fiatal költő tollából:

*Hóhér Zsófi, kisanyám!
lukon kuksizd koponyám!
Szemem bárha
ki van vájva, de te klassz vagy, bizony ám!*

Kálnoky ezt a szakaszt úgymond „megszelídítette”, bár a *koponya* nem maradhatott ki belőle, a „ki szánna” a „klassz vagy”-gyal szemben nyilván jóval visszafogottabb. Próbáltam egyrészt az enyhe archaizálásra, másrészt a nyelvi túlsordulásra figyelni, ami talán Kálnoky esetében nem volt annyira szempont, mint a formahűség. Ez a vers mondhatni a legkevesebb mozgásteret engedí formailag, hiszen a strófák jelentős része ismétlődik, a szöveg többi részének pedig ehhez kell igazodnia. Elég gyakori Morgensternnél, hogy szinte a forma vezeti a tartalmat. Itt egyrészt a formai kötöttségekre gondolok. Az *alsógatya*, a *Sirálydal* lehetnek erre példák, de a *Tölcsérek* esetében a vers képileg is kötött, igazából a tölcsér formájához igazodik. Hasonló *A szép amfora* esete is. Ezek a versek valójában nem is a tartalomról, inkább a játékról és az abszurdról szólnak. Ezért választottam nyers nyelvi megoldásokat, valamint nyakatekertségeket, mint: „kérdése rejtett lényegű” és „maga mögötti sorok”. Főleg a *Tölcsérek* esetében a nyelvi megformálás a költői nyelvet is kifigurázza, ahogy *Az alsógatya* és *A filozófia születése* a tudományos(kodó) nyelvvezetet. Az olyan szókapcsolatok, mint: „ami náluk alap”, vagy „mi a csuda?” ezért kerültek a fordításokba olyan terminus technicusok társaságában, mint: „első ember” vagy „piktori”. Igazából ez lenne Morgenstern verseinek, nonszenszeinek lényege: olyan kapcsolatokat, társításokat létrehozni, amelyek meglepik, szórakoztatják, új (főként groteszk) görbe tükörben mutatják azt, ami igazából izgat minket; aminek a létezéséről tudunk, de amiről nem, vagy csak ritkán beszélünk. Nyelvileg az bukkan elő, ami a „komoly” versekben is: a konkrétumok szintjén nehezen megragadható.

Morgensternt gyerekként és felnőttként olvasni számomra ugyanolyan szórakoztató volt, és fordítóként ezerszer nehezebb volt átültetni, mint annak idején gyerekfejjel megérteni – de jól szórakoztam. Ennyire jutottam, és ha el is vesznek dolgok a fordításban, legalább közelebb kerülünk az asszociációk végzetlenségéhez.

CHRISTIAN MORGENSTERN

A filozófia születése

Pogány tulok bámul s csodálkoz,
 azt hinném, első emberként állok
 előtte – mi a csuda? Alszunk,
 vagy csak először látjuk barmunk?

Tölcsérek

Két tölcsér éjszakában vándorol,
 fehér holdfény torkukon átcsorog,
 s vidáman hull alá,
 ösvény gyanánt
 hagyva
 nyomot.
 Maga
 mögötti
 sorok
 stb.

A szép amfora

Egy amfo-
 ra alatt tartó,
 körötte patak, csobogó.

De mért
 és hogy?

A holdas tulok
 csendesen kérd.
 Kérdése rejtett lényegű.

A kimű-
 velt Szörnyű
 csak azért művelt, hogy a
 vers legyen ilyen rímű.

Az alsógatya

Szentek az alsógatyák,
mikor szél fúj és Nap süt,
mindennapok gondját-baját
hagyják, s vizsgálják lényegük.

Kedélyesen és szégyen
nélkül – mi náluk alap,
vitorlaként lengnek szépen,
díszletként hadd csak lógjanak.

Nincs trópus, mely dicsóit
ilyt, s meg is van piktori
palettán, sőt virág ő itt,
légyen tavasztól télszaki.

Sirálydal

Minden sirály olyan egyforma,
nevük mintha ugyanaz volna:
Emma. Fehér pongyolát hordnak,
de egy lövés, s röpülnek tollak.

Nem lőném föbe egyiket sem,
hagyom kedveskéim életben,
inkább rozskenyérrrel etetném,
és szórnám jó vörös ribiszkém.

Hej, te ember, a sirály röpte
neked sohasem jöhet össze!
Koncentrálj névleg Emmára te,
hogy mostan dőljél nyugágyra le.

Akasztófacimbora dala Szofihoz, a hóhérlányhoz

Szofi, enyém hóhérlányom!
Csókod koponyámra várom.
Habár a szájam
fekete vajat – csak te vagy jóm és drágaságom.

Szofi, enyém hóhérlányom!
Pofod koponyámra várom.
Habár a fejem
hajmentes legyen – csak te vagy jóm és drágaságom.

Szofi, enyém hóhérlányom!
Kukkolj koponyámba, várom.
Habár a szemem
varjú étke leend – csak te vagy jóm és drágaságom.

Az éjfélegér

Mikor éjféllik és nincs Hold,
s csillaghontalan az égbolt,
az égre tizenkétszer felér
az éjfélegér.

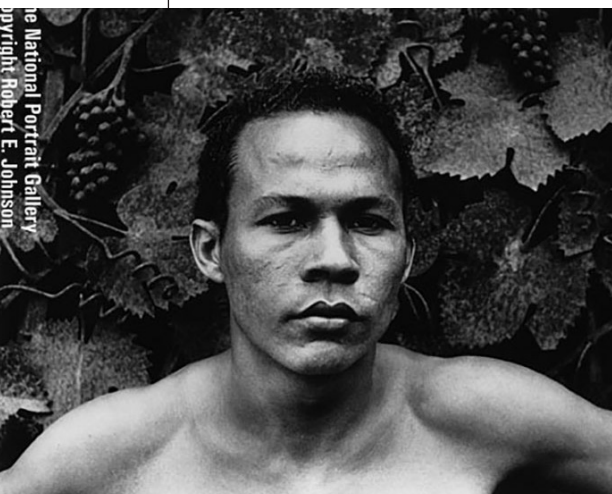
Kis egérpofa, lám cincog,
rémálmában gebe nyihog,
lefutta már penzuma felét
az éjfélegér.

Ura, a nagy fehér szellem
mond: éjjel külföldre mentem!
Űl féreglikban, melyt baj nem ér:
az éjfélegér.

SZÁVA CSANÁD fordításai

GYUKICS GÁBOR

A jazz utcai költője

Bob Kaufman, az „amerikai fekete Rimbaud” New Orleansban született 1925 áprilisában, német–zsidó apától és martinique-i fekete anyától. Gyermekkorától folyamatosan ki volt téve különböző vallási befolyásoknak – nagymamája például vudu hívő volt. Bob végül a buddhizmust választotta. Tizenhárom évesen tengerésznek állt; kilencszer körbevitte a bolygót, négy hajótörést élve túl.

Az 1950-es és 1980-as évek között költőként és aktivistaként volt jelen a New York-i East Village és a Lower East Side utcáin, valamint San Francisco olasz negyedében. Otthonossága az utca sokszínű

közösségében, művészettörténeti jártassága, sajátos humora és ritka józan ítélőképessége, élettapasztalata és bölcsessége révén rengeteg követőre lelt, és már fiatalon kultikus figurává nőtte ki magát.

Jazz ihlette utcai költő volt: költészetét a kávéházakban és az utcákon, többek között mozgó autókra állva hirdette. Utcai, szürrealista és jazzköltőként, a maga nemében forradalmárként is, meghatározó alakja volt a beatnemzedéknek. Az ő példája alapján alkotta meg Herb Caen újságíró a *beatnik* kifejezést.

Kaufman fejben alkotta a költeményeit; rendszeresen improvizált, néha papírhulladéokra írt, játszott a szavakkal, a hanggal, de szinte alig írt le valamit, és életében három (broadside) papírra nyomtatott versét kivéve szinte alig publikált. Minden versére emlékezett, azokat fejből adta elő különböző alkalmakkor.

Költészetében és azon kívül is lelkiismeret-furdalás nélkül mondott ki történelmi igazságokat, állított pellengérré olyan politikusokat és vallási vezetőket, akiket a társadalom megrontójának tartott, és ez sok bonyodalomba sodorta a magánéletében. Éveken át tartott beszédeket kikötői munkásoknak Amerika mindkét partján; számos alkalommal bebörtönözték.

Az 1960-as évek elején Kaufman volt az egyik legnépszerűbb amerikai költő az európai olvasók körében, leginkább Franciaországban – innen származik az „amerikai Rimbaud” elnevezés. A John F. Kennedy elnök ellen 1963-ban elkövetett merénylet napján Kaufman némasági fogadalmat tett, és tíz évig, a vietnámi háború befejezéséig nem beszélt és nem írt. A beatköltők – köztük elsősorban Bob Kaufman – szélsőséges, konvenciómentes verseikkel kritikusan rámutattak a hamis politikai lépésekre, és szinte kiabálva adták elő verseiket – talán ez lehet az egyik oka a közönségre tett komoly hatásuknak.

Kaufman San Franciscóban halt meg 1986-ban, tüdőtágulásban.

Az itt olvasható versek *Cranial Guitar* (Koponyacsont gitár) című, jóval a halála után, 1996-ban a Coffee House Press gondozásában megjelent kötetéből valók.

BOB KAUFMAN

Idegen szelek

Idegen szelek söpörnek át az országúton,
 régóta halott gyógyítók porát szórva
 a kaliforniai
 délutánon

a halott hot dog zabáló,
 köpködő kutyüárusok lebegő szemébe
 a kaliforniai
 délutánon.

A vén hindu guru
 Alabamáról álmodik,
 mérges rendőrökről
 van mézeskalács-víziója,
 miközben egy szent ragát lobogtat
 frigid napimádók mellkasa előtt
 a kaliforniai
 délutánon.

A szomorú szemű mexikói
 cinikus istennek áldoz fel
 egy húsvétarcú szüzet
 az ősi nap alatt
 a kaliforniai
 délutánon.

Ritkásan hornyolt talányok,
 elveszett korokon átfújt jógi,
 diszkrét tócsák szivárognak
 vissza, szélfúttá szerelem
 bokáig érő teóriája ragadt
 az idő tömegében.

Az út mentén
 minden
 fény szórta sebzett levegőként nevető
 monumentális koncepció
 sírva próbál kékre festeni
 a kaliforniai
 délutánon.

„Michaelangelo”, a vén

Egyedül élek, mint a fa belső héja,
Hangszerként csörögnek fogaim.
Egyik fülemben egy pók fonja hálójának szemét,
A másikban egész éjjel egy tücsök ciripel,
Ez a vég,
Művészet, ami azt bizonyítja, amit a hírnév hozott nekem.
Mehalok a költészetért.

Kékségbe dőlt kék

Nem, Sebastian, ne már megint, és még
egyszer nem, ki tör fel elsőnek a jeget, ki
nyugszik majd örökké az ammóniakádban,
egy hüvelykujjon függő jégveremben

Nem akármilyen forma vagyok
Én én vagyok, szent és kegyes
Karóba húzhatatlan
Testemre vérzett
Forma, amit megtart az emlékezet
És hamuvá égette Rimbaud-t
Senki nem képes ezt a formát elképzeln
Önmagukat vagy másokat átvézni

J'accuse

A város egy féltékeny ribanc,
megkeményíti járdáit
amikor a hold felé lát minket sétálni,
gúnyosan visszhangozva tétova lépteinket.

A város egy féltékeny ribanc,
minden nekünk kellő kapualjat megvilágít,
hogy egymás szájába és hajába áshassunk,
szadista módon buszmegállókat vetve utunkba.

A város egy féltékeny ribanc,
szándékosan épít felhőkarcoló irodaházakat
üres telkeken, ahol egyedüli elismerésként
felajánlottuk egymásnak saját személyes csillagunkat.

A város egy féltékeny ribanc,
reggelrel világítja meg az éjszakát,
magunkra hagyva vonaglunk, fel nem robbant atomok
örvénylenek ágyékunkon.

A gyönyörű város egy féltékeny ribanc.

Nincs több jazz Alcatrazban

Nincs több jazz
Alcatrazban
Nincs több piánó
Lucky Luciano
Nincs több harsona
Al Capone
Nincs több jazz
Alcatrazban
Nincs több cselló
Frank Costello
Nincs már hangja a
sirálynak
Amíg kajáért sorban
állnak
Nincs több jazz
Alcatrazban

Béke veled

A háború fegyverei elcsendesedtek
Már semmi nem a régi
A tömeg nem követeli a vért
A béke nem egy skóciai kastély
Nem a First Texas Bank
Nem Getty füle
A béke hangja elhallatszik Breszt-Litovszkig
A Pavilion az ágyúk
Elhallgattatásával válaszol
Többé nem hőstett
A fegyverekkel szembenézni
Akkik meghaltak a korábbi háborúkban
Elnökök és pápák
És a föld urai lettek.
Most békét akarnak
Ami akár a koronát is jelentheti.
Koreában a gyilkolás után
Thiminyaya definiálta a békét
A béke az igazság
A világ vagy reagál, vagy támogatja a vérontást
Ami egyenlő a háborúval
Anno vettem részt háborúban
Ez fiatalságom emlékezete
Szicília, Észak-Afrika, Dél-Amerika
Egyiptom, India, Európa
Első kézből tapasztaltam a gyilkolást
Békepárti vagyok
Tudom, mi történik a Pentagonban
A háború nem állítja meg
Semmi nem állítja meg
Én egy sima Bagel shop fazon vagyok
Mégis felszólalok a béke érdekében vidéken
A városban
Mindenhol
Olykor egy téves telefonhívás a béke érdekében háború-
ba csalja
A világot
Amit Chamberlain mondott
„Béke a mi időnkben”
A második világháborúba kergette a világot
De most nem erről van szó
Ez egy üzenet
A felhőkből
A csillagokból
Az égből

Béke.
 Ez még nem a vég.
 Ezernyen teszik le a fegyvert
 Amíg nincs béke
 Oly sok halott nem látta
 A bosszúálló Buddhát
 Szóval ide érkeztünk
 Ez a válasz minden feltett kérdésünkre
 Ez az a hely és
 Idő.

Az út, a Dharma út, a Sangha út

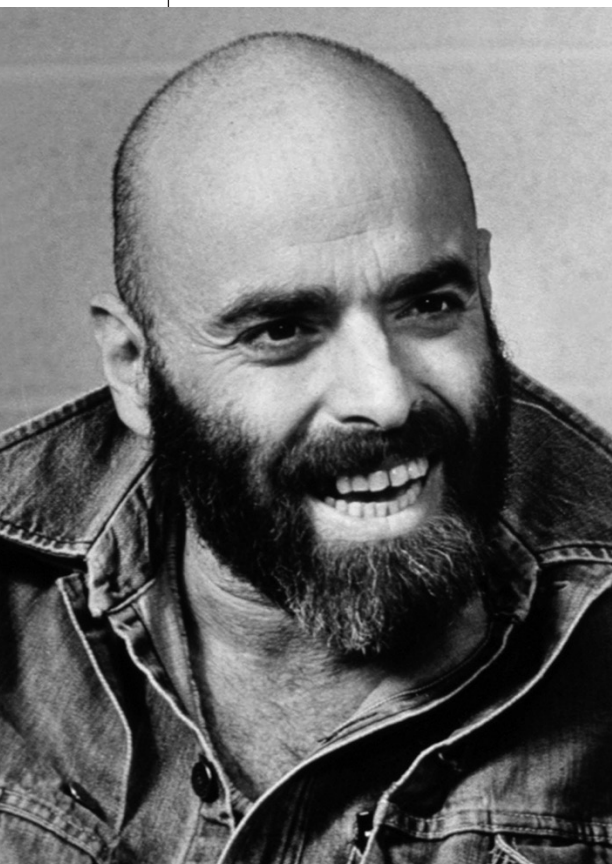
Egy jól megfontolt kísérlet
 az élet újraépítéséhez,
 amit leromboltak,
 mint egy öreg épületet,
 amiben nem akart lakni senki,
 mégis ott állt ígéretesen.
 Itt többre van szükség
 az emlékezetnél,
 szavak itt nem segítenek,
 sokszor inkább gondot okoznak, de
 akkor is fel kell jutni a csúcsra,

az út egyenesen a hegy tetejére vezet,
 egyáltalán nem lehet másfelé menni,
 élet a hegycsúcson
 az éggel körülvéve,
 mindenre kiterjed a kilátás,
 minden, ami szem előtt van,
 képekre cseréli a szavakat.

GYUKICS GÁBOR fordításai

PÉTER ZOLTÁN

Szerteágazó tehetség

Shel Silverstein 1932-ben született Chicagóban, és 1999-ben halt meg Key Westben. Rendkívül sokoldalú szerző, aki nemcsak írással foglalkozott, hanem elő is adta, illusztrálta műveit, sőt 1957-től közel két évtizedig az amerikai Playboy karikaturistája volt. Emellett színdarabokat rendezett, továbbá a gyermekek kreativitását fejlesztő ún. befejezetlen képeskönyveket készített. Több szempontból is kilógott az amerikai költők sorából. Műveinek senkivel össze nem hasonlítható stílusa, gondolatvilága van; felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt írt; több country lemeze is megjelent. Néhány dalszövegét világhírű előadók énekelték, mint például Johnny Cash a *The Boy Named Sue* című szerzeményt. Ezt a szöveget beillesztetem a jelen válogatásba (*A fiú, akit Zsuzsinak hívnak*), hogy szemléltessem szerzőnk szerteágazó tehetségét.

Silverstein stílusára, mondanivalójára jellemző, hogy nem hagyományos szemszögből, többnyire nem a felnőttek nézőpontjából közelít a témákhoz. Gyakran él a paradoxon, a meghökkentés, a furcsa nyelvi játékok eszközeivel, s talán éppen

ez teszi olyan gyermekien szerethetővé egyes műveit. Ilyen például a *Deni*, vagy az ars poeticának is tekinthető két bevezető vers, a *Meghívó* és az *Adj hozzá!*, nemkülönben az *Önző gyerek imája*. Másfelől vannak művei, amelyek csak első olvasásra tűnnek gyermekversnek, valójában mélyebb, felnőtteknek szóló mondanivalót közvetítenek. Nagyon jó példa erre *A kisfiú és az öreg*, melyben a szorongás és az elhagyatottság, *Az Úr kormánya*, melyben a naivitás, a szűk látókörű életszemlélet, valamint *A Boldogok Földje*, amelyben a nyugodt, boldog életbe vetett hit ironikus megközelítése áll a középpontban.

Gyermekversei többnyire rövidek, feszesek, és mókás vagy rendhagyó, elgondolkodtató csattanóval érnek véget. Erre a legtipikusabb példa az *Életkor* című vers, amely a magyar olvasóközönség számára is jól ismert Hány Jánost eszünkbe juttató, a nagybácsi nagyotmondásain alapuló paródia. Ez ugyanakkor remekül visszaadja a gyermek és a felnőtt világ közti ellentétet, viszásságokat: a gyermek még alapvetően őszinte attitűdjét és a gyakran kisebbrendűségi komplexusban szenvedő felnőtt lódításait, melyekkel többnek akar látszani. Ide sorolható még a *Csatornák* című kis gyöngyszem is, amely a televízió és a szülő nevelő szerepét állítja párhuzamba. A sokszor magára hagyott

gyermek és a soha rá nem érő felnőtt olykor csak műsorszünetben találkoznak – a felnőtt talán túl későn eszmél rá, hogy elrontott valamit, a gyerek addigra túlzottan belesüppedt a média hamis varázsába.

A szerző gyermekversei formailag a szabályosabbak közé tartoznak, meghatározott ritmusuk és rímképletük van, bár Silverstein ritkán ragaszkodik az egységes sorhosszúsághoz. Ez a „szaggatottság” egyéni hangulatot kölcsönöz a műveknek. Akár azt is mondhatjuk, hogy a gyermekek könnyebben azonosulnak a versekkel – azok esetleges tökéletlenségével együtt. Megfigyeltem, hogy ezek a művek dramatizálva, hangosan előadva lényegesen jobban élnek, mint papíron. Ez megerősíti azt a véleményemet, hogy Silverstein maga is elsősorban előadásra szánta őket.

Felnőtteknek vagy nagyobb kamaszoknak szóló versei, bár gyakran a gyermekvers köntösében jelennek meg, az élet keserű igazságait, visszasságait éneklik meg – ebből adódóan olykor elégikus hangvételűek. Máskor ironikus kicsengésűek, vagy éppen akasztófahumor jellemzi őket. Előbbire jó példa *A kisfiú és az öreg*, utóbbira a *Furcsa étterem. A fiú, akit Zsuzsinak hívnak* című szöveg kamaszos lázadás, helyenként dühkitörés az apával szemben, aki elhagyja a családot, noha megismerhetjük a szülő álláspontját is. Ezekre a versekre még inkább vonatkozik a klasszikus formák felrúgása, a mondatok direkt megtörése, más sorban folytatása. A sorvégi rímek mellett, illetve helyett gyakran belső rímeket alkalmaz. Mindez szokatlan, akár kellemetlen ízt is vihet a költeményekbe, ám nem véletlenül. Silverstein, szokása szerint, ki akar zökkenteni a megszokott, kényelmes fotelunkból. Arra késztet, hogy újra és újra elolvassuk furcsának tűnő verseit, s gondolkodjunk el róluk.

Silverstein fordításának legfőbb nehézsége hármas: a rímek, a ritmus és a tartalom összehangolása. Mivel a magyar és az angol nyelv eltérően hangsúlyoz, a ritmus sem lehet azonos, a rímek pedig nyilván nem azokra szavakra esnek, mint az eredetiben. Azonban úgy vélem, ez nem baj. Ha az idegen vers lényegét, hangulatát és kisebb mértékben formáját, harmóniáit sikerül átmenteni anyanyelvünkre, a fordítás véleményem szerint sikeres. Kosztolányi Dezső elvét érzem közel magamhoz, aki Poe *A holló* című versének fordítása kapcsán úgy fogalmaz: „Mindössze csak ezt akartam: egy olyan költeményt, amely ugyanazt a hangulatot kelti, mint az angol.”

További, nem sokkal kisebb probléma a sorhosszúság kérdése: az angol versek egy része (ez igaz Silverstein költeményeire is) a szavak rövidege miatt gyakran kevés szótagszámú, rövid sorokat tartalmaz. Mindez feszessé, ütemessé teszi a műveket; a fordításban ugyanakkor igen nehéz megtartani az eredeti szótagszámot, hiszen a magyar szavak általában hosszabbak, köszönhetően többek közt a toldalékoknak. Mégis, amikor csak tehettem, ragaszkodtam az eredeti szótagszámhoz, főleg azoknál a verseknél, amelyeknél úgy éreztem, hogy jelentősége van a sorok hosszának, pontosabban rövidegének.

SHEL SILVERSTEIN

Meghívó

Ha álmodozó vagy, lépj be!
Légy álmodozó, vágyakozó vagy hazug,
Reménykedő, imádkozó, s varázs ha zúg;
Ha színjátészó vagy, gyere, itt van e zug,
Hol csodás meséket hozhatunk létre.
Lépj be!
Lépj be!

Adj hozzá!

Fess egy örült képet,
Írj egy flúgos verset,
Adj fülsértő áriát,
Fütyülj csak a fésűn át.
Ropj eszeveszett táncot
Keresztül a konyhában,
S adj hozzá kis bolondságot,
Mi nem volt még korábban.

Deni

A kis denevér
Felsikoltott riadtan:
„Kapcsold fel a sötétet,
A fényre felriadtam.”

Az önző gyerek imája

Fejem most álomra hajtom,
 S kérem Uram, hogy megtartsion.
 De ha álmomban meghalnék,
 Uram, játékaim törd szét.
 Még hogy más gyerek használja?! Á, nem...
 Ámen.

A kisfiú és az öreg

S szólt a kisfiú: „Leesnek a tárgyak.”
 S szólt az agg: „Nálam is így járnak.”
 A fiú súgta: „Be is pisilek.”
 „Én is” – szólt nevetve a kisöreg.
 A fiú így szól: „Sírni is szoktam.”
 „Én is” – az agg bólogat hosszan.
 „De” – szól a fiú – „nagyon zavar,
 Hogy sok felnőtt nem ér rá, elzavar!”
 S vállán egy ráncos, meleg kezét érzett.
 „Tudom – mondta az agg –, mindezt hogy érted!”

Az Úr kormánya

Az Úr cinkos mosollyal
 szólt: „Hé, leszel te Úr
 ez egyszer, s kormányzod a Földet?
 „Most viccel? Jó helyen kilincsel!

Elhelyezés?
 Mi a fizetés?
 Hát az ebéd?
 Műszak vége?”

„Add a kormányt!” így az Úr.
 „Asszem, a tudásod MÉG kevés!”

A Boldogok Földje

Voltál már a Boldogok Földjén,
 Hol az öröm határtalan,
 Hol minden vicc és dal
 Boldog diadal,
 S boldog boldog-boldogtalan?
 Hol a móka s kacaj: törvény,
 S a mosoly van uralmon.
 Én voltam a Boldogok Földjén –
 Dögunalom.

Furcsa étterem

„Hozzon részint véres bélszínt...”
 S egy lány hang bögött: „Bú!”.
 Aztán felpillantva láttam:
 A pincér egy borjút!
 „Bélszínt kértem? Ugyan kérem!
 Csirkéből nincs hiány?”
 S hallom: „Kot-kot.” – Csirke ugrott.
 Tyúk volt a konyhalány.
 „Csirke? Hagyom! Nincs étlapon.
 Inkább halat eszek.”
 Éppen akkor vettem észre,
 Hogy a szakács keszeg.
 Felnyögtem: „Dolgozik itt esetleg
 Pár hagyma, netán cékla?
 Nem? Biztos? Nos, kaphatnék
 Egy salátát még ma?”
 Rám néztek, s azt mondták: „Húú! Jaj!
 Egy káposztafej a tulaj.”

Csatornák

TV1 – egyre megy.
 TV2 – csak hírfelhő.
 TV3 – alig látom.
 TV4 – döglött légy.
 TV5 – kamut lök.
 TV6 – még javíthat.
 TV7 és TV8 – csak régi film, nekem nyolc.
 TV9 – már nem kedvenc.
 TV10 – itt nincs most semmi.
 Leülhetnék beszélgetni?

A fogfájós krokodil

Ó, a krokodil
 Fogorvoshoz ment,
 Beült a székbe,
 S a fogorvos kérdezte: „Mondja,
 Uram, hol fáj, s mi végre?
 S így szólt a krokodil: „Megmondom, ahogy van,
 Szörnyen kínoz, gyötör, fáj a fogam!”
 S aztán az állkapcsát oly hatalmasra tárta,
 Hogy orvosunk bemászott, nem maradt más hátra.
 Az orvos kuncogott: „Mókás egy feladat.”
 Közben egymás után húzta a fogakat.
 S a krokodil feljajdult: „Ön kínoz engem!
 Tegye le a fogót, engedjen elmennem!”
 De a fogorvos csak kacagott: „Nem, nem, nem.”
 S azt mondta: „Még tizenkettőt ki kell szednem...
 Hopp, ez a rossz, de kisedek bármit.
 Hisz egy krokodilfog ugyan mit számít!”
 Ekkor az állkapocs hirtelen lecsapott,
 S az orvos eltűnt, ott hagyott csapot-papot.
 És hogy merre ment, csak találgatni lehet...
 Előtte Észak vagy Dél, Nyugat vagy Kelet.
 S róla emléket senki nem állít,
 Hisz egy fogorvos ugyan mit számít!

A fiú, akit Zsuzsinak hívnak

Szóval, ovis koromban lelépett
apu, s ami anyuval enyém lett:
egy öreg gitár, meg egy üveg pia.
Nem hibáztatom, hiszen szökésben volt,
de a leggonoszabb tette, azt hiszem,
hogy átkeresztelt, s most Zsuzsinak hívnak.

Szóval, jó poénnak szánta, meglehet,
amin a haveri kör majd jót nevet,
de úgy tűnt, sok csatát kell még vívjak.
Egy csaj kuncog, s már vörös mindenem,
egy csávó nevet, s már a fejét verem.
Húzó s egy fiúnak, akit Zsuzsinak hívnak!

Szóval, gyorsan nőttem, s durva lettem,
eszem vág, öklöm meg nem retten.
Szégyenemben sok helyre sodort a végzet.
Majd megesküdtem a Földre és az Égre:
lebujról lebujra végére járok,
s csúf nevemért az öreggel végzek.

Aztán Gatlinburgbe július közepén épp csak
beértem, s porzott a vesém.
Sört vettem, nem vártam, míg meghívnak.
A sáros utcán álló szalonban,
lám, lóversenytippe az asztalon van a rühes
korcsnak, ki miatt Zsuzsinak hívnak.

Szóval, tudtam: az a dög drága apám
az anyutól kapott, gyűrött fénykép után.
Megismertem sebhelyéről, gonosz szeméről.
Nagy volt, görnyedt, s haja csupa dér.
Ránéztem, s megfagyott bennem a vér.
„Zsuzsi vagyok”, kezdtem. „S nálad minden rendben?”
„Most meghalsz, véged!” Ja, ezt mondtam neki.

Szóval, a szeme közé csaptam, és a földre került,
Majd döbbsen láttam, hogy kést ránt, felpattan;
aztán kicsipkázta fülem. Egy széket hajítottam
az arcába. Majd kiszakítottuk
a falat, s az utcára esve rúgkapáltunk,
fetrengtünk a sárban, sörben, vérben.

Volt már keményebb ellenségem. De hogy mikor? Nem emlékszem.
Rúgott, mint a ló, s harapott, mint a farkas.
Egyszer nevetett, máskor átkozta nevemet.
Fegyverért kapott, de megelőztem.
Csak állt ott, s mosolygott. „Fiam, ide hallgass!”

mondta. „A világon nincs remény, és ha
túl akarod élni, légy nagyon kemény!
Tudtam: nem lehetek veled, nem segíthetlek,
ezért adtam lánynevet, s köszöntem el.
Tudtam, így túléled, és kemény leszel.
Neved miatt lettél erős gyerek.”

„Ja”, mondta. „Épp most vívtunk egy
pokoli nagyot. Tudom, gyűlölsz, és megvan
minden jogod, hogy megölj; nem lesz a te hibád.
De halálom előtt igazán
köszönet illetve a rúgásokért, amiket
kaptál, illetve a köpésekért, mert apád
hívott Zsuzsinak.” Most akkor barát?

Torkom elszorult, s eldobtam a pisztolyt,
„Apa!”, mondtam. „Fiam!”, ő így szólt.
Ahogy eljöttem tőle, változott a kép.
Olykor-olykor gondolok is rá.
De próbálhatom bárhogy! Sőt, ha sikerülne,
és egyszer lenne egy fiam, inkább hívnám őt
Gyurinak, de Zsuzsinak semmiképp.

PÉTER ZOLTÁN fordításai

EGRESSY ZOLTÁN

Egy Balassi-kardos brazil

Nelson Ascher 1958-ban született a brazíliai São Paulóban. Költő, irodalom- és filmkritikus és szerkesztő egy személyben, valamint nem utolsósorban kiváló fordító, aki számos szerző művét ültette át portugál nyelvre. Puskin, T. S. Eliot és Heberto Padilla mellett többek között Balassi Bálint, Petőfi Sándor, Ady Andre, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, József Attila, Pilinszky János, Juhász Ferenc, Weöres Sándor és Csoóri Sándor verseit is neki köszönhetően olvashatja a „virágok nyelvén” a versszerető közönség. Az orientáció nem véletlen: Nelson Ascher magyar szülők gyermeke, akik még a 20. század első felében vándoroltak ki Brazíliába. Már kisgyermekként írnak, kamaszként költőnek készült, de kacskaringós út vezetete el egykori életcéljáig, hiszen egy évet orvosi egyetemen tanult, azután adminisztrációt, majd a szemiotika és a kommunikáció kezdte érdekelni. Esszéket ugyanakkor már orvosi egyetemistaként is írt, az elsőt Jorge Luis Borgesről. Szépirodalmi publikációi a hetvenes évek végétől jelennek meg különféle irodalmi folyóiratokban. Első kötete 1983-ban látott napvilágot, ezt a mai napig további három követte (1993, 1996, 2005). Versei különös hangulatot árasztanak, meglepő asszociációkkal tarkítottak, és ez a szóhasználatára is érvényes. Érdekesség, hogy az egyik versben szereplő *riverrun* szó szerepel a *Trónok harcában* is, ott magyarra *Zúgóként* fordították. Amikor Nelson Ascher 2017-ben Balassi Bálint-émlékkardot vehetett át Budapesten, Pál Ferenc laudeálta, aki elmondta, hogy a szerző nyelvi és költészeti érdeklődésében az angol és a szigetországi alkotók játsszák a legfontosabb szerepet.

NELSON ASCHER
Leminski's wake

*Węgier polak dwa bratanki
i do szklanki i do szabli*

Hogy várhassa a szöveget
az angyalok befogadott kara,
azt, amely a zene tartozéka,
s bosszantója a szféráknak,

nos hát, a páncélba zárt máj
még az agyba párolt
egy jóféle tintát, feldolgozva
némi olcsó alkoholt,

s a kéz, mert annyit dolgozott
a tollal, gyorsan repült tova,
madárrá változott,
s a maradékot is elszállította

végső lerészegedése
után, midőn a haláltól a részesedése
a szesztilalmi törvény elszenvedése
lett, immár a harmadik partján

a *riverrunnak*; inkább talán
absztinens lenne, hogy észben tarthasson egy alakot,
egy bujtogatóét, aki
jelszavakat alkot

a túlvilág Szolidaritása
számára. Ünnepeid, költemény, a nevé,
de ne gyásztósztot mondj, más a
megoldás: *alkoholotti* beszéd.

Szonett

Megtettem, amit nem kellett volna,
s azt, amit meg kellett volna, nem;
a dal, mit életre segítettem,
szöveg, dallam nélkül lett megalkotva.

Amikor az éjfél hangja szólt, a
napom perzselt, értelem
nélkül küldte előre hirtelen
a homályt, s a délre szórta.

És miközben elolvastam mindent,
ami semmit nem mondott,
hallgatva a néma visszhangot

az éjszaka csöndjében, bent
arra gondoltam, hogy minden lent
van, s a legtöbb dolog marad is ott.

EGRESSY ZOLTÁN fordításai

CSUDAY CSABA

Verskarantén valóság és gondolat között

„A tapasztalati költészet valami transzcendens értelmet adott a valóságnak.” (Interjúrészlet)

Karantén, tündöklő tavasz. Rügyek, virágok, kitörő madárdal. És hajnali fagyok, elhaló tulipánfaszirmok, olykor még hó..., és halál, szirénázó mentőautók, a világhatalmas hírei. Gyönyörűség és rémület. Félelmetes. Olvasom, fordítom az 1958-ban született spanyol költő, Luis García Montero verseit. Szépség és hideglet.

Keresek a neten, találomra ezt kapom ki a hálóból: *Luis García Montero 10 verse*. A költőt alig ismerem, bár fordítottam már néhány versét, beleolvastam abba, amit a weblapok kínálnak róla. Most mégis úgy döntöttem (lehet, hogy saját vesztegzár-állapotom hatására?), ezeket az amúgy is felületes ismereteimet inkább félretereszem, és magukat a verseket, a tízből hét szöveget veszem közelebről szemügyre, hátha ki tudok bontani belőlük is olyasmit, amihez az

élet- és korrajz, a pályakép, az irodalmi kapcsolódások, vagyis a Monteróról tudható ismeretek vezettek volna. „Hadd lássuk hát, Szent Szöveg, mire megyünk ketten!”

Hirtelen a felismerés: ez a tíz (illetve itt csak hét) vers a neten olyasmi, amiben magam is vagyok: karantén. Karanténban látom a verseket. Bezárva őket egy weboldal, egy képernyő szűk keretébe. S ha már azonos az élethelyzetünk, mi lenne, ha pusztán szolidaritásból beleélném magam állapotukba (értelmezési tartományukba, szemantikai kalickájukba, asszociációs mezejükbe), és csak arra a bizonyos Lírai Énre figyelnék, aki (amely?) megszólal bennünk, a hangjára, a módra, ahogy beszél, ahogy a szavakat, a mesterség eszközeit megjeleníti? És ahogyan a szavak – a „szociális távolság” szigorú követelményét betartva – önálló működésbe kezdenek. Próbára teszem őket: megérintenek-e így is, megérthetem-e így is, ahogy „egy az egyben” kapom a szöveget, vagy az összefüggésekben történő megértés igénye arra készít-e, arra kényszerít-e, hogy átírjam, körülírjam, lefordítsam őket a magam nyelvére. Mivel a költőt nem ültethetem magam mellé, nem kérhetem meg, hogy magyarázza meg, mire gondolt itt, hogy értette azt amott, milyen szerkezet ez, melyik jelentése a szónak az, döntenem kell: leírom úgy, ahogy adja magát a szöveg, már amennyire leg-

jobb tudásom, megérzésem és érzékenységem engedi. Úgyis az olvasón áll vagy bukik: érvényes lesz-e a kísérlet, *létre jön-e* az a híres-nevezetes „befogadói olvasat”. Aztán, ha netán létrejön, ha hozzá is elér a versben megszólaló bensőséges hangja, legyen már az ő (az olvasó) dolga, hogy utánanézzon, ha akar: kicsoda-micsoda az őt, őket (a lírai ént, a szavakat, szerkezeteket) beszéltető valóságos személy, milyen élet- és irodalmi tapasztalatok alakították olyanná, amilyennek ezek a versei mutatják.

Első ránézésre, a versek első olvasására két dolog tűnik mindjárt szembe: egy formai és egy tartalmi. A formai: a szavak, a sorok már említett „szociális távolsága”. A tartalmi: valami melankolikus, rezignált határtapasztalat.

*

(A formai kód)

Mit jelent a szavak, a sorok „szociális távolsága”? Láthatólag laza építkezést, szaggatottságot, karcsú, szinte vézna (olykor, gyakran egyszavas) sorokat, rövid, illetve szabálytalan strófákat, szikár, már-már csontsoványra csupaszított szövegtestet.

„Hirtelen / a kialvó fény, / a homályos folyosók, / az ajtó, melynek csapódása hátadba döf.” (*Keserű ének*). „A hideg otthonába / holnap térek vissza, mikorra az idő / kifejti érveit” (*Hagyj gondolat, hagyj*). „én vagyok épp terítéken, a pokol legsötétebb bugyra, ami vagyok / a nevem hazugságai, / erőszakosságom, / gyilkosságaim.” (*Törzspresszó*).

*

(Tartalmi-jelentésbeli kódok)

E formai jellegzetességhez, a rövid, sorokra töredező strófákhoz hagyományosan a dal-műnem képzetét társítanánk, s erre e válogatás első darabjának címe (*Dal, évfordulóra*) akár alapot is adhat. De a dal, az ének nem a könnyedség, a vidámság, a felszabadult lélek megnyilatkozása általában? Ezek a zilált, rímtelen, darabos-zaklatott, olykor – váratlanságuknál fogva – esetlegesnek érezhető szó-társulások azonban homlokegyenest az ellenkező modalitásban szólnak. Uralkodó hangulatuk, tónusuk a depresszív melankólia, az említett határ-tapasztalatból eredő komorság, vereségérzet, lemondó szomorúság. Lássuk, hogyan tükröződik ez az élmény a szavak, szókapcsolatok szintjén?

„Átmenet fény és sötét, éjjel és nappal között: Ritkán esik meg, / talán csak viharvisszhangos éjjel, / vagy sérült fényű hajnalon, / mintegy sötétségben; E hajnalban vagy éjszakában” (*Törzspresszó*); „Hirtelen / a kialvó fény, / a homályos folyosók” (*Keserű ének*); „De ma, / míg nő a fény a fákon (*Hagyj, gondolat, hagyj*); „télien, mikor jéggé fagy az ének, / mikor leszáll az est egy autórádióban” (*A távollét a tél egyik formája*).

Köztes helyek, terek: (...) „egy nyomasztó álom falain felkúszva (...) székzörgés, mocskos dallamok, / hamutartók, / egy átjáró, / félig láthatóan” (*Törzspresszó*); „látom, belevész abba, amiben megy, / az elszőkő bánatba, mely ideoda jár / a homály és lakásom ajtaja közt.” (*Keserű ének*).

Elszőkő idő; múlt, jelen, jövő között: súlytalanul. Valami kellemetlen érzés: „kellemetlen, / hogy nem érezzük az évek súlyát” (*Dal, évfordulóra*), ami másképp fogalmazva, talán azt is jelentheti, hogy akik ezt érzik, mintegy kívül élnek az idő szüntelen folyamatosságán, kívül kerülve annak múlásán, ami

pedig ellentétben áll a valóságban (a jelenvaló jelenlétében) létezéssel. Törvényszegés tehát, mondhatni, bűn, amely bűnösséget teremt. Így meglepő ugyan, de érthető, ha a versbeszéd ezen a ponton a bűnügyi zsargonba csúszik: „(kellemtelen), hogy veled tanulom az előre megfontolást”, azaz, ha jól értem, a szerelmi rítus szándékolt, nem a vágy természetes felbuzdulásból születő „tisztátalanságát”: „Most / furcsamód szép itt, / túl gyakran, túl célratorón” (*U. o.*). De e rituálé mintha egyszersemind valamiféle érvrendszert is kínálna, amit szembe lehet szegezni az idővel. Aminek múlása feletti melankólia mintha a férfi kérdező attitűdjének magyarázata volna: kérdéseire a nő a testiség erejéből merített praktikus tudásával felelhet: „És mégis, újra / megjelenesz, – s mintha csak először látnálak –, / hogy ma azt mondd, / testemről szerzett hasznos tudásoddal / feleljek az időnek, ha felteszi kérdéseit.” (*U. o.*) Vagy: (...) „be is vallom neki, igen, ott voltam én is, / a tethelyen, büntetteim helyszínén (...) Saját szemmemmel láttam / a sebeket, a kézjegyeimet.” (*U. o.*)

Az *idő* néven nevezve is szinte mindegyik versben szerepel, a *múlásra*, az időbeliségre utaló kifejezések (most, ma, tegnap, holnap, akkor, hajnal, este, éjszaka, tél, nyár, tavasz, a múlt, a jövő, emlék, emlékezés) pedig annyiszor (legalább harmincszor) bukkannak elő, hogy bizvást azonosítható bennük a szövegek strukturáló és egyben lényeghordozó funkciója.

E szemantikai körön belül is erős hangsúly esik egy elemre (jelenségre): a tél, a hideg, a fagy, a hó vissza-visszatérő motívumára. (...) „a reggel hat óra hidege; a kihűlt szenvedély” (*Keserű ének*); „A hideg otthonába / holnap térek vissza” (*Hagyj gondolat, hagyj*). A távollét a tél egyik formája: „Mint egy legyőzött férfi a havon, / olyan télen, mikor jéggé fagy az ének; ugyanazzal a tüllel, melyben annyira hiányzol, / azzal a hóval” (*A távollét...*); „e szerelmi ágyban, amit nem is ismersz, / ugyanabban, amely jéghideg lesz, / amint eltávozol.” (*Bár te nem tudod*).

Mármost, ha mi viszont annyit tudunk legalább, amennyit ennek az összeállításnak a címében látunk, hogy tudniillik Luis García Montero spanyol, méghozzá dél-spanyol születésű, legalábbis meglepő, hogy költőnk (ill. a verseiben beszélő lírai énje) mondhatni éppen az ellenpontjára kerül ezzel a tél-fagy-hideg komplexussal annak, amit származásával általában társíthatnánk. A „mediterrán” jelleggel nevezetesen, a meleggel, a barátságos természeti közzel, színekkel, hangulatokkal. A tél világa így nem annyira zsigeri-ösztönös, inkább intellektuális, metaforikus eredetű és jelentésű reflexió lehet. Az a már említett határ-tapasztalás, amelyből a hideg, a hó, a jég képe, képzele mintegy következményképpen jelentkezik mint a külső, valós valóság valamiféle ellenpontja.

Ám ideje rákérdezni: miben is áll ez a határ-tapasztalat? Milyen élmény, milyen „történet” olvasható ki a felsorolt költői eszközök kijelölte nyomokból, és ki éli-közvetíti? Megrajzolható-e ezekből az esetlegesen, véletlenül „talált” versekből valamilyen lírai „profil”? – hogy maradjunk a bűnügyi terminológiánál.

*

(A lírai „profil”)

A *Dal...* 4.-5. sorában az egyes szám első és második személy, illetve az *ajkak*, a *megcsókolsz* szavak nyilvánvalóvá teszik: a beszélő egy párkapcsolat egyik szereplője (feltehetőleg férfi), aki a párjának (feltehetőleg egy nőnek)

idézi fel kapcsolatuk múltját. E személymegjelölésből egyszersmind a vers-együttes legfőbb tematikus kódja (a szerelmi viszony) is kiviláglik. Ám mit tudhatunk meg erről a nem különösebben eredeti, sőt, mondhatni elkoptatott, közhelyes toposzról? Mi az, ami a *csak itt* és *csak így* érzését kelti az olvasóban? (...) „mikor kialszik a bőr tüze, / mikor szerelem és halál összeölelkezik, / és fényképeink elkomorulnak, / az emlék meredélye fölött, ha memóriám már homokká lett, / a végső hazugság után is / várlak, mindig várlak” (*Vallomás*). Az emlékezés, az elmúló pillanat visszaállításának lehetetlensége fölött érzett keserűség, a szerelem és halál találkozása az elmúlásban szintén közhelyes volna, ha egy másik lehetetlenség, az *elkomoruló fényképek* szókép eredetisége, a szétporladás képzelet és az illúziótlanság (*a végső hazugság*) be- és felismerése nem hitelesítené, nem fogadtatná el a vallomástevő reménykedő, várakozó attitűdjét.

Párját, a nőt (a spanyolban a személyes névmás, *ella* egyértelművé teszi a partner nemét például a *Keserű ének* negyedik versszakában: „És látom őt, ahogy ballag”) hol a józanság, az élet, a megszokás *cinkosaként* látjuk, akinek komolysága, nyugalma és *hasznos tudása* gyógyír a keserűségre, a veszteség elviselésére (*Dal...*), hol a kapcsolatból kilépő, az eltávozás gesztusában „ballagó”, árnyékba, emlékképbe áttűnő figuraként: „És látom őt, ahogy ballag, / lassan / látom, belevész abba, amiben megy, / az elszökő bánatba” (...) Az ösztönös tudással bíró nő fölénye azonban a *Bár te nem tudod* című darabban viszonylagossá válik: „így éltem, / bevilágítva tájaidat, amiket nem ismeresz, / az életedet, amit gondolataimmal éltél...” majd egy stróféval lejjebb: „e szerelmi ágyban, amit nem is ismeresz”. Az ismétlődő állítás (*nem ismeresz*) a nőt a tudatosság hiányában élő (de a kontextusból valószínűsíthető, hogy a tudatosság itt nem a köznapi értelemben vett, hanem a transzcendens-metafizikai tudatosítást jelenti) szereplőként határozza meg, szemben a férfi sajátos, a dolgok átvitt értelmét kereső tudásával. E tudatosság azonban korántsem érték, ami az élet élıhetősége szempontjából előnnyé konvertálható, sőt, ellenkezőleg. A férfi tudása a valóság tényeiből elvont, a létezés értelmére-értelmetlenségére vonatkozó intellektuális küzdelemben elszenvedett vereség tudata: „Mint egy legyőzött férfi teste a havon, / olyan télen, mikor jéggé fagy az ének.” Ez a tudás az, ami kiszorítja, a valóság és a gondolat közötti ködös, rideg határsáv „karanténjába” szorítja az eszmélkedőt és az eszmélés terméként keletkezett verseket.

Ha visszatekintünk a szövegek „tematikus kódjaira”, két elemet még okvetlen említenünk kell. A *Törzspresszó* közepén ezt olvassuk: „Mikor a bárpulthoz érek, / kibukva az emlékből, / ahogy a kígyó bukkanhat ki / bőrének üres történetéből.” A vedlő kígyó képe itt fontos adalék a lírai én „profiljának” kialakításához. Már láttuk, hogy a beszélő pozíciója szinte mindegyik versben az emlékezésé; az elbeszélte élettényeket többnyire kívülről-távolról szemléli: „E hajnalban vagy éjszakában / az emlékezet azt a zugot szereti legjobban / a múlt minden helye közt, ahol / a régi és a haszontalan / jövőbeli dolgok élnek” (...) Ez a zug a törzspresszó homályos-zajos helye, ahol az emlékező szembesül önnön lelkiismeretével és barátainak róla alkotott képével, amit kegyetlen önképeként közvetít: „én vagyok épp terítéken, / a pokol legsötétebb bugyra, ami vagyok, / a nevem hazugságai, / erőszakosságom, gyilkosságaim. A múltját, emlékeit (a kígyó üres bőrét) hátrahagyó versalanyt a hideg otthona várja, s benne a kérdések kérdése: hogy hányat dobbanhat még (a szív), amíg megáll.” (*Hagyj, gondolat, hagyj*).

*

(Ellenpont, antitézis)

Van azonban a versekben egy hely-motívum, ami nem véletlenül maradt a szemlénk végére, mert akár a sivár, borongós határvidék ellenpontja, a megismerő intellektusnak a gondolkodótól függetlenül meglévő antitézise is lehetne. Fel-felbukkanó jelenléte annál is inkább jelentős, mivel a lírai alany körül minimálisra szűkült horizonttal szemben – ugyan csupán implicite – a tágasság, sőt a kinyíló végtelenség ígéretét hordozza. Ez a motívum a víz (feltehetőleg a tenger) közelsége. Először a *Keserű ének*ben találkozunk vele, közvetetten, egy metaforikus alakzatban: az esti utcán, amelyen a bánatba süppedt nő távolodik: „A mesterséges fény / három lehorgonyzott bárka / halk remegését hagyja az utcán (...) Amikor átjön mellém (ki, a nő? A fény?), / evezők csobbannak, / és felmordul a víz. Második megjelenése is közvetett, valamilyen éjjeli, telefonokon átfutó sebesült hang „képesítésére” szolgál: (...) ahogy az őrtorony pásztája fut át / partra vont csónakok mélabúján.” (*A távollét...*)

A bárkák kikötve, a csónakok partra vonva, de ott a víz, ott sejlik a tenger, a hullámok moraja, s a világítótorony fénycsóvjaja meg-megvilágítja az éjszaka tárgyait. Ez a fénypászma talán a remény metaforája is lehet a verskaranténban, a szövegek valóság és gondolat közti homályos határsávjában.

LUIS GARCÍA MONTERO

Dal, évfordulóra

*„...kellemetlen: nem érezzük az évek súlyát.”
(J. Gil de Biedma)*

Különlegesen
szépek még mindig
ezek az ajkak, ugyanezek, már három éve,
és úgy érzem, sosem volt még,
ahogy megcsókolsz,
ahogyan jössz, mind nyugodtabban,
komolyan,
mint akinek cinkosa az élet,
a megszokás.

Ma tudjuk, hogy akkor,
te húszévesen, én az első ölelésben,
úgy kezdtük, igen,
leginkább tétován: az első éjszaka ügyetlenkedése,
és a bökkenő,
hogy kezünkre bizzuk-e
rossz szokásaink hűtlen gyakorlatát.

Most
furcsamód szép itt,
túl gyakran, túl célratörően,
kellemetlen,
hogy nem érezzük az évek súlyát,
hogy veled tanulom az előre megfontolást,
hogy bőrödre írom álnokságomat.

Mert vannak padok, ahol mindig várni kell,
járdák, buszozások délidőben,
amiket szeretsz, pusztá megszokásból.

És mégis, újra
megjelsz – mintha csak először látnálak –,
hogy ma azt mondd,
szóljak az időhöz, válaszoljak kérdéseire
azzal a hasznos tudással,
amit testemről szerezteél.

Törzspresszó

Ritkán esik meg,
talán csak viharvisszhangos éjjel,
vagy sérült fényű hajnalon,
mintegy sötétségben,
a legsötétebb éjjel.

Nyomaim párája
lepi be az időt, az időmet,
elfedi fáradt szemem
mélabús ráncait,
felkúszik egy rémálom falán,
és megtelik hangokkal:
székszörgés, mocskos dallamok,
hamutartók,
egy átjáró
félíg láthatóan,
mígnem tudatomon
egy fátyolfelhős tél emléke tör át,
mintha törzspresszóm képe volna.

A pult mögött
pincérek árnyjátéka.

E hajnalban vagy éjszakában
az emlékezet azt a zugot szereti legjobban
a múlt minden helye közt, ahol
a régi és a haszontalan
jövőbeli dolgok élnek,
és én fölállok barátaim asztalától,
hogy megöleljem azt, aki nincs már,
hogy kezet fogjak lelkifurdalásaimmal,
hogy átvágjak a hangzavaron,
én vagyok épp terítéken,
a pokol legsötétebb bugyra, ami vagyok,
a nevem hazugságai,
erőszakosságom,
gyilkosságaim.

Mikor a bárpulthoz érek,
kibukva az emlékből,
ahogyan kígyó bukkanhat ki
bőrének üres történetéből,
valaki lecseréli a zenét,
valami szerelmes dalt hallani,
és a nő, aki tud a ködről,

zűrös kalandjaimat sorolja
könnyedén,
hogy meggyőző legyen.

De fölösleges. Azért jött,
hogy higgyen nekem és a többieknek,
de be is vallom neki, igen, ott voltam én is
a tetthelyen, büntetteim helyszínén,
szorosán mögötte.
Saját szememmel láttam
a sebeket, a kézjegyeimet.

Ritkán történik ilyesmi.
Sötétebb szemek az éjszakánál.

Igazság szerint
ki szoktam nyitni az ablakokat,
hogy jöjjön be a friss levegő,
több fényt szeretnék, de csak ha
barátságosan fogad,
és a bizonyosságnál
többre tartom a sóvárgás ellenpontját,
a szív gyengeségét,
amellyel megbízik bennünk.

Egy rózsza a párna alatt.

Keserű ének

Az arcán három
elpazarolt év,
és a reggel hat órai hideg.

Összetörik szívedet.
Hirtelen
a kialvó fény,
a homályos folyosók,
az ajtó, amelynek csapódása hátadba döf.

Összetörik szívét.
És a kihűlt szenvedély
sötét láncát vonszolja maga után,
a hideget, amely egyetlen szó mögé
férhet csak el.

És látom őt, ahogy ballag,
lassan,
látom, amint belevész abba, amiben megy,
az elszökő bánatba, mely ide-oda jár
a homály és lakásom ajtaja közt.

A mesterséges fény
három lehorgonyzott bárka
halk remegését hagyja az utcán.

Amikor átjön mellém,
evezők csobbannak,
és felmordul a víz.

Vallomás

Mindig téged vártalak.

A tél elmúltával, ötvennyolcban,
túl első, reszkető kézzel írt levelem nyarán,
a hosszú folyosókon, a vizsgán,
könyveken, futballdélutánok során,
a virágon, amely nem akart párnává lenni,
túl a holdnak eljegyzett fiún,
titkon, mindennek mélyén, amit szerettem,
téged vártalak.

Téged várlak.

Várlak az éjjelek és utcák mögött,
a megtiport papírlapok,
a nyilvános művek,
a sok szóbeszéd, vélemény háttérében,
minden fölött, ami vagyok,
egy-egy étteremben, és azokban is, ahová nem járunk már,
sűrgetőbben, mint a tőlem elszőkő idő,
közelebb a fényhez és a földhöz,
téged várlak.

Mindig várlak.

Mint sárga szín az őszre,
a még szerelmes szó a csendre,
mikor kialszik a bőr tüze,
mikor szerelem és halál összeölelkezik,
és fényképeink elkomorulnak
az emlék meredélye fölött,
ha memóriám már homokká lett,
a végső hazugság után is
várlak, mindig várlak.

Hagyj, gondolat, hagyj

Hagyj, gondolat, hagyj,
holnap a tiéd leszek,
holnap újra prédád leszek.
De ma,
míg nő a fény a fákon és
egy esélyt kér magának,
szeretném, ha felkapna a meddő tavasz.

A hideg otthonába
holnap térek vissza, mikorra az idő
kifejti érveit,
és a szív megkérdezi,
amit nem tud,
hogy hányat dobbanhat még,
amíg megáll.

A távollét a tél egyik formája

Mint legyőzött férfi teste a havon,
olyan télen, mikor jéggé fagy az ének,
mikor leszáll az est egy autórádióban,
mint a sürgönyök, mint sebesült hang,
mely átfut az éjjeli telefonokon,
ahogy az őrtorony pásztája fut át
partra vont csónakok mélabúján,
a kétségeken és meggyőződéseken,
árnyképemen az ablakon,
úgy fáj az az este,
ugyanazzal a téllel, melyben annyira hiányzol,
azzal a hóval, amitől mit sem tudóvá lettem,
mert minden kimegy a fejből,
ha tanulnom kell emlékezni rád.

Bár te nem tudod

Mint egy álom fénye,
mely nem karcol a világba, de van,
így élttem,
bevilágítva
tájaidat, amiket nem ismersz,
az életedet, amit gondolataimmal éltél...

És bár te nem tudod, láttalak,
amint belépsz az ajtón, nem mondasz nemet,
kérsz egy hamutartót, nézegeted a könyveket,
ajkaim sóvárgására
whiskys ajkaddal felelsz,
és jössz utánam a hálószobába.

Beszélggettünk az ágyban is,
kapkodás nélkül, sok-sok estén,
e szerelmi ágyban, amit nem is ismersz,
ugyanabban, amely jéghideg lesz,
amint eltávozol.

Bár te nem tudod, kitaláltam, hogyan legyél velem,
elterveztünk ezer dolgot, bejártuk
kedvenc városaidat,
felidéztünk dalokat, választottunk lemondásainkból,
együtt tanultuk, hogyan éljünk
valóság és gondolat között.

CSUDAY CSABA fordításai

IZSÓ ZITA

Legyőzni a csendet

Alejandra Pizarnik (1936–1972) a 20. századi argentin irodalom egyik legjelentősebb költője. Orosz zsidó emigráns szülők gyermekeként született Avellanédában. 1960-ban Párizsba költözött, ahol összebarátkozott Octavio Pazzal és Julio Cortázzal. Pizarnik költészetére jellemző az erős szimbólumhasználat, írásaiban megfigyelhető a szürrealisták, elsősorban André Breton és Antonin Artaud hatása, fő témái pedig a gyermekkor, az elidegenedés, az örület és a halál. 1968-ban Guggenheim-, 1971-ben Fulbright-ösztöndíjat kapott. Rövid élete alatt hét verseskötve jelent meg, valamint egy regénye Báthory Erzsébet magyar grófnőről, aki a legenda szerint hatszáz fiatal lány megkínzásáért és haláláért volt felelős. Pizarnik egész életében depresszióval küzdött, 1972-ben véget vetett életének.

ALEJANDRA PIZARNIK

A sötétre várva

Ez a pillanat nem merül feledésbe
 így üresen ahogy az árnyak visszaadták
 üresen ahogy kivetették magukból az órák
 ez a szegény pillanat csak az én gyengeségemben talált helyet
 és lemeztelenítette lemeztelenítette a szárnyak vére
 nincsen szeme hogy emlékezzen a régi gyötrelmekre
 vagy ajka hogy magába szívja az erőszak nektárját
 és elveszett a fagyott harangtornyok énekében.

Vigyázz rá te lélekben vak lány
 nyújtsd át neki tűzbe fagyott hajadat
 szorítsd magadhoz te félelem kicsi szobra
 mutasd meg neki a lábaid előtt reszkető világot
 ahol fecskék haldokolnak
 és rázkódnak a jövőtől való félelmükben.
 Mondd el neki hogy a tenger sóhajai
 benedvesítik az egyetlen szót
 amiért érdemes élni.

De a semmi izzadó pillanata
 visszahúzódott a sors barlangjába
 nincsen keze hogy azt mondja soha
 nincsen keze hogy pillangót ajándékozzon
 halott gyerekeknek.

Töredékek a csend legyőzéséhez

I.

A nyelv ereje a magányos, elhagyatott hölgyekkel azonos. Hallom, hogy a *távolban énekelnek a hangomon*. És messze, a fekete homokban fekszik egy lány, ősei zenéje elnehezíti tagjait. Hol van az igazi halál? Hiányzó fényem fényével akartam megvilágítani magam. Az emlékezet megöli az ágakat. A homokban fekvő farkasmaszkjával belém fészkelte magát. Aki nem volt képes másra, lángokért imádkozott, mi pedig felgyújtottuk.

II.

Amikor a nyelv házáról leverik a tetőt, és a szavak nem nyújtanak többé menedéket, akkor beszélek.

A vörös hölgyek elvesztek álarcaikban, de visszatérnek majd sírni a virágok közé.

A halál nem hangtalan. Hallom a gyászolók énekét, beforrasztja a csend repedéseit. Hallom édes sírásodat, virágba borítja szürke csendemet.

III.

A halál helyreállította a csend fenséges hatalmát. És nem fogom elmondani a versemet, és el kell mondanom. Még akkor is, ha a versnek (itt és most) sem értelme, sem célja.

IZSÓ ZITA fordításai

SOMLÓ ÁGNES

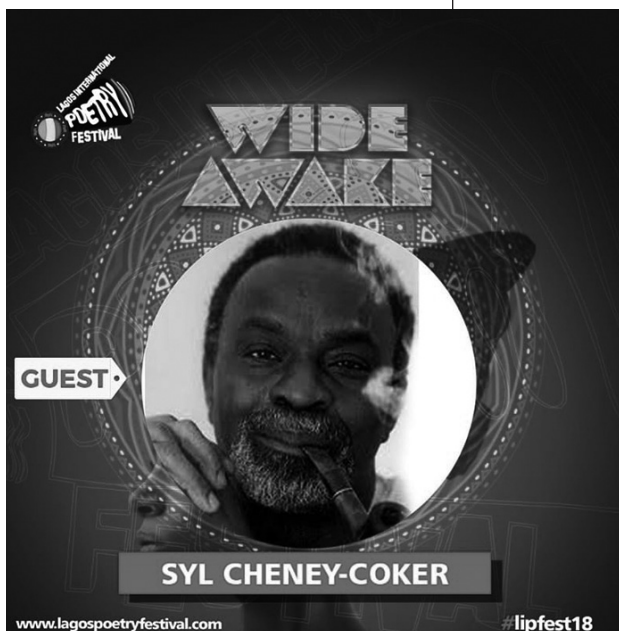
Igazi fekete-afrikai versek

Syl Cheney-Coker 1945-ben született Sierra Leone fővárosában, Freetownban. Családja az úgynevezett kreol népességhez tartozik. Az 1961-ben függetlenné lett országban, kisebb-nagyobb megszakításokkal, szinte folyamatosan polgárháború zajlott. A költő, többek között ezért is, élete javát szülőföldjétől távol, valamiféle száműzetésben töltötte.

Első kötete *Concerto For An Exile* (Concerto egy száműzöttért) 1973-ban jelent meg, és az abban szereplő versei jobbra az Amerikai Egyesült Államokban töltött egyetemi évei alatt születtek, melyekben önmarcangoló magányát dobja oda prédául a pusztuló világnak – ahol a gyilkolás, az árulás és a képmutatás az úr. Megtagad mindent, amit ez a világ szentnek tart.

Ez a keserű hang erősödött fel az 1980-ban megjelent *The Graveyard also Has Teeth* (A temetőnek is van foga) című kötetében.¹ Azok a versek a költő életének egy hosszú, szomorú időszakában születtek, amely bátyja tragikus halálával kezdődött. A gyász fokozatosan egyetemessé tágul: megszenved minden halálért, és gyászolja az erőszak minden áldozatát, köztük az írókat, költőket – és gyászolja az emberieségtől már teljesen megfosztott világot is. Kétségbeesetten küzd a büntudattal, amit azért érez, mert még mindig életben van. E kötetének költeményeit két csoportra osztotta: az első részben a szülőfölddel, a másodikban a halállal folytatott beszélgetés szövegei kaptak helyet. Ezekben Cheney-Coker önmagával vitázik, mert ő maga Sierra Leone, és ő a halál is, amely lelkének rákos daganatával kínozza a testet; ő haldoklik mások halálában.

Noha Cheney-Coker angolul ír, versei mégis igazi fekete-afrikai versek, a népi költészet jellegzetes elemeivel. A hagyományos afrikai líra nem ismeri a nyugati költészet metrumát és rímeit, ugyanakkor a sorok lüktetése elválaszthatatlanul kötődik a zenei kifejezési formákhoz, így ezekben a szabadversekben is a zene ritmusa határozza meg a sorok hosszúságát. Ez a költészet rendkívül tömör és intenzív, szóválasztásában a szavak asszociatív erejét használja. A hagyományos afrikai lírának ezt a vonását Cheney-Coker még erőteljesebbé tette azzal, hogy gyakorlatilag nem használ központosítást,

1 Az itt közölt versek az első két kötet közös kiadásából valók (HEB, London, 1980).

így a jelentések összetorlódnak, és mély, súlyos, megrázó erejű költői szöveggé sűrűsödnek. A fordítás során épp ez jelentette a legnagyobb gondot, hiszen az angol szövegben a kötött szórend ad némi támpontot az olvasónak, de a magyar szöveg értelmezésében a központosítás sokszor életbevágó. Ennek ellenére megpróbáltam ezt is megtartani, és a sorokat úgy összekötni, hogy a megkettőzött, előre és hátra mutató értelmezés – bár nehezebben olvasható – ha nem is mindvégig, de legalább helyenként működjön.

Cheney-Coker alkotói munkája mellett számtalan egyetemen tanít és tanított, többek között a Fülöp-szigeteken, Nigériában, a nevadai Las Vegasban, és tagja a University of Iowa nemzetközi íróprogramjának. Az 1980-as évek végén a szülőföldje fővárosában, Freetownban kiadott Vanguard folyóirat szerkesztője. Az 1997-es katonai puccs után egy időre ismét elhagyta Sierra Leonét, ám azóta visszatért, és élete két földrész, két ország között zajlik: az Egyesült Államok és Sierra Leone között.

2008-ban látott napvilágot *Stone Child and Other Poems* (Kőgyermek és más versek) című kötete, amelyben a Sierra Leone-i gyerekek keserves sorsát tárja elénk. 1990-ben megjelent regénye (*The Last Harmattan of Alusine Dunbar*) esztendővel később elnyerte a Brit Nemzetközösség afrikai régiójának írói díját, valamint az Afrikai Irodalmi Társaság (African Literature Association) Fonlon–Nichols-díját.

SYL CHENEY-COKER

Concerto egy száműzöttért

*S a fegyver csak szólt
Sierra Leone s Argentína földjén
hogy hasogassa a kín fáját
lelkemben!*

Puccsok híre golyóként sebzi lelkem!
Utcákon rohanok s fejemben tartom ki holt
leprás kezemmel arcom csúfítom
vérebe hordája űz
a vad visszhang robajára szívemben

mily dalt írjak testvérgyilkos fivéreimnek
buja vágyuk tette véres vulkánná életemben Sierrát
Bangura brigadéros² Lanusse³ tábornok lelkem hóhérai
mily forradalmat kezdjek néktek el
mind ki forrongva harcolna már csak holt méasztelenített
test s lélek
szétfoszlott hívságom szeretetem örömöm
hiú vágyam hogy két kontinens szeretetben egyesül
minden nap idegen s napjaim éjjele
ámító éjjelek konokul tiporják kínom

távol Sierra Leonében holtak sugárútján
lelőtték mind s hasuk felszaggatták bizonyítékért
mondják megváltóim voltak dacoltak a herélt Krisztussal
csak heverték a feldúlt Sierra Leone-i földön
s megrészegülten mondták illogikus mit Che⁴ írt a felke-
lésről
de míg a forradalmakról szóltak egy vad madár tért lel-
kembe
s fájdalomconcertót dalolt nekem hölgyem concertója az
árulásról szólt

2 John Amadu Bangura brigadéros sorozatos katonai puccsokat követően 1968 áprilisában egy újabb katonai puccsal megpróbálta helyreállítani a demokráciát Sierra Leonében. 1970-ben a miniszterelnök, Siaka Probyn Stevens, akit hatalomra segített, hazaánulással vádolta, és kivégeztette.

3 Alejandro Agustín Lanusse Argentína elnöke 1971 és 1973 között. Az argentin forradalom gerillaharcosait politikai foglyokként, ítélet nélkül kivégeztette.

4 Che Guevara argentin születésű politikus, marxista forradalmár, gerillavezér, kubai miniszter.

e szenyoríta túl édes túl romlott lelkemnek!
 és én megint hozzád jutok Pedro da Cinta⁵
 én portugál konkvisztádorom én Sierrám vulkánom
 tán része voltam a kitörés szétszaggatta szülőházam
 bennem van Új-Skócia-örülem a kín fája
 s véreim hadd tudják meg száműzöttként járok
 és golyóik sebzik lelkem!

A temetőnek is van foga

Manfred és Theophilous⁶ emlékére

Ma láttam egy anya könnyeit ma láttam a temetőben
 sírok között!
 egy anya ki koszorút hord szívéen
 s kamráiból keresztény Isten inal el
 most ott áll fiainak sírköve!
 az az asszony anya és keblében két kő
 mell helyett kő
 s hajtépve gyászolja múmia
 merev szép fiait:
 az az asszony az anyám!

Ó jaj anyám
 én is már oly régóta haldoklom
 arra sem emlékszem hogy kell nevetni

anyám ma könnyezik s múlhatatlan e tragédia
 anyám arcát a kín elnyomja
 lelkemben érzem őt!
 anyám szemüvege szívemben így látszik mint gennyed
 Ha két lelkem lenne anyámnak melyiket adnám
 Ha két szívem lenne anyámnak melyiket adnám

Ó én szörnyű szívem!

*

Érintem szelét meggylikőr hangjának
 nem oly hang a légben mely holt lelkek fűszere
 nem oly hang a lombban mellyel arcomra festem

5 Portugál felfedező (1399–1483) Nyugat-Afrika egyik első európai felfedezője. 1462-ben érte el a ma Sierra Leone néven ismert ország partjait. Egyes források szerint ő a névadó.

6 A költő fivére.

a fájdalom vízszintes nyelvét
 az asszonynak aki fiát nem érti meg
 a költészetet mi lelkében ég!
 e hang nem ökléből hanem mikrohullámon
 éneкли öt múmia árnyát
 kik anyám méhéből sarjadtak
 három bátyám holt!
 két nővérem holt!
 velük megyek én is
 s a többi halált családomban nem számolom...

most magam a nap felé merre induljak
 midőn e kornak bús imáit éneklők
 életem dallamkulcsát már nem tartják

hiszem César Vallejo⁷ legalább fájdalomban
 újjászületett!

Az éj hieroglifája

Ez órán mikor bármi megeshet:
 öngyilkosság istenkáromlás a testi vágó
 ez órán ahogy pillantásom a gyászversekre hanyatlik
 visszahozzák régi búmat
 Ó álszent delírium!

ez órán leveszem ingemet
 mintha itt lenne a vég
 ez órán megértem milyen magányosan
 dacoltam gyilkos évekkel
 mit szívem izzadt sok tengeren át...

éj hieroglifája koporsómba zárva vársz
 te vagy hát az ősi fivér vagy tán a léleknek végzete?

én ki tengeren érkeztem
 a dal mit a révész dalolt míg hozta utasát
 a rossz vér meséje mely öntözi gyökerét e földnek
 az a reggel mint dögvész Sierra Leonében
 az ő tiszta szemüknek az a reggel népem gyötrelmeinek
 kezdete az utas pillantása mely kibelezte ezt a földet
 Ó hazám bánat és halál!

⁷ Peni költő, színmű- és újságíró (1892–1938), a 20. századi költészet egyik legnagyobb hatású megújítója.

ez órán emlékszem az élet mint
 tépett akár egy medveszörny
 egy emlék hogy szívem kiköpöm s nem tudom mi volt a cél
 ez órán csak kitörnék már e kagylóburokból
 napok vulkánjának napjából
 s körmöm tisztogatva a koporsóra csapok
 ez leleplez éji hieroglifa!

Parasztok

„A harmat urai”
 (Jacques Roumain)

A gyötrő kín: én szólok kínjaikról!
 gyötrő a kín elképzelni nyomorukat amiről mit sem tudsz
 a kín hogy csótánnyal teli viskókba zsúfolják
 a kín hogy nyomorult rabszolgaként bánnak velük
 a kín hogy elvont teóriákkal tömik őket mit nem értenek
 a kín gyászos tekintetükben s eladott lelkükben
 a kín hogy párttagságit kapnak de párttámogatást sohasem
 a kín hogy a választás napján betereelik őket de a bankettre már nem
 a kín hogy mézes szavakat kapnak de penészes kenyeret
 a kín hogy tűzhelyük kihűlt mert alig használják
 a kín ahogy csupasz talpukat égeti a forró aszfalt
 a kín ahogy vézna gyerekeik hasa puffad
 a kín hosszú iszonyú éjszakáké
 a kín hogy a kunyhón a pálmatező csupa lyuk
 a kín hogy hotelt építenek de belépniük tilos
 a kín hogy nézik a limuzin parádét
 a kín nagy báloké Isten tudja kinek
 a kín azoké kik értelmetlen -izmusokat s érthetetlen nyelveket tanulnak
 a kín a tandíj tűrhetetlen míg munka sehol
 a kín mindé én szólok minden kínról
 de főként az az átkozott kín hogy a türelmüket kérik
 Afrika vigyázz! a türelmük már fogytán!

Képtelenség

*„A népem
meghal ha
engem széthasítasz!”*

Nem tudod milyen érzés
hogy országod romlása vagy
s a keselyűk is
félnek majd tetemedtől

anyám tőled kaptam ezt az
örökkévaló börtönt
melynek kulcsait hordozom
mert saját gyilkosom vagyok
s a halál mit halok áldott lesz
láthatárom tárja fel előttem

nincs oly gürcölés
mely kínomnál nehezebb
vagy e bűnül mely lelkem dúlja
ím lelkem lángol s pödörödik
a tenyeremben
felajánlom neked
vidd maradványaim de
a láng éljen
népem szemében ég

én vagyok a kezdet meg a folyamat
s dögletes utóda fajomnak
furcsa afroszász négerrek
s mert csaljuk a világot
képtelenségünk felől
nézd négerült fejem a tűzben!

Rák

Nyilvánvaló
születésemkor tévedtek
hogy csillagképem a rákhoz kötik
de nincs páncélom védeni magam így
lelkemben gennyed a csomó

ne kérdezd szerettem-e
a fenyőtűt szememben
kínja feltárja
nőgyűlöletem
jól látható lángját
üszkösült szívemnek

tán felszínessége lenne oly sok szívnek
ha szerelmet hoz ki lesz oly botor hogy
csókol hiéna orcát

majd e világ rémít
vakbuzgó kereszténységével
nincs közvetlen járat
a csontkamrába

őrültek
nekem szerveznek gyászszertartást
ez bűnös istenkáromlás
midőn hívják istenüket
hogy átadják pogány lelkem

ha meghaltam
csak egy kérésem van
mindössze egy

a cápáké legyen testem!

Vers az elveszett kedvesnek

Merle Alexandernek

Szeme a menny oldata óh keble a legtisztább kebel
szeme kékje mint orosz zafír
Óh bor mely érett akár Bach teljessége
Sargasso-tenger a te szíved nyugalma
türelmed szeretni törékeny lelkem
merszed mivel formáltad megtört szavam
szeretlek szelíd asszony emlékem vagy!

Óh asszony szomja Sziddhárta szeretetének
te ki belevesztél ifjúságom mámorába
tán sziklák közé zuhantál Új-Anglia partjainál
vagy korán megszürcült nővér konok könnye
az ablakból néz hóburkú levelekre
itt az afrikai november trópusi virága
lélegzik puhán szívemnek fáján
Óh ezt tudhattad érzéki víz asszonya
szellem szív mit az a szerelem szült
földrészekre fon virágfűzért és érte szólok
éj üss szíven a legtisztább verssel!

SOMLÓ ÁGNES fordításai

GERA JUDIT – A. AGNES SNELLER

Otthon az otthontalanságban

Robert Gabor Charles (Rogi) Wieg (1962–2015) költő, próza- és esszéíró, zenész és képzőművész személyében három kultúra összefonódásának lehetünk tanúi: a hollandé, a magyaré és a zsidóé. Zsidó származású szülei 1956-ban hagyták el Magyarországot, hogy aztán egy évvel később Hollandiában telepedjenek le.

Tanulmányaiban központi szerepet kapott a klasszikus zene, de tizenhat éves korában inkább a blues és a holland sanzon felé fordult. Olyan jelentős holland irodalmi folyóiratok szerkesztője volt, mint a *Tirade* és a *Maatstaf*. Rendszeresen írt kritikákat a holland költészetről. Képzőművészként autodidakta volt. Alföldy Marival közösen lefordította Nádasy Ádám verseit, melyek a *De suikerspinverkoper* (A vattacukorárus) című kötetben jelentek meg 1999-ben Hollandiában.

Rogi Wieg súlyos depresszióban szenvedett, rendszeres lakója volt pszichiátriai klinikáknak. Háromszor kísérelt meg öngyilkosságot. 2015. július 15-én saját kérésére – nem múló és elviselhetetlen lelki és

testi fájdalmai miatt – eutanáziát hajtottak végre rajta.

Mind prózai, mind költői művei közül magyar fordításban is olvasható néhány. 1996-ban a Filum Könyvkiadónál látott napvilágot *Az ördög múzsái* című elbeszéléskötete, s ugyanabban az évben a *Lettre Internationale* folyóirat közölte *Részletek Sofia Rosenbergből* című novelláját, valamint néhány versét is. Majd 1998-ban a *Felbillent föld* című regényét vehette kézbe az olvasó, szintén a Filum Kiadó gondozásában. A prózai műveket Daróczi Anikó, a verseket szintén az ő és Balla Zsófia fordításában olvashatjuk.

Az otthonkeresés már olyan korai kötetében, mint az 1983-as *Een paar woorden van huis* (Néhány szó otthonról) címűben is megjelenik. Az egyszerűnek tűnő versekben gyakran felbukkannak a családi kötelékekre vonatkozó szavak, például „nagyi”, „szülők”, „apa”, „anya”. Ahogyan a kötet címe is utal rá, a szavak együttese olyan képeket idéz fel, amelyekben egy kisgyerek keresi a helyét. A „ház” a biztonság, a bizonyosság és a saját életvilág metaforája.

Judith Flier, a költő volt felesége Wieg kérésére húsz évvel később antológiát állított össze verseiből, s a kötet címéül azt választotta: *Waar hij zijn jas hangt* (Aho-

vá kabátját akasztja). Flier szerint „A kabát Rogi egyre növekvő otthontalanságát szimbolizálja a világban.” Ehhez az otthontalansághoz kapcsolódik a tartós szerelmi kapcsolatok létesítésére való képtelenség is: „Aki kötődik, úgys elhagyják, / vagy ő lesz, ki elmegy (...)” – vallja egyik versében Wieg.

Költészetének (és prózájának) egyik visszatérő témája a többrétegű identitás komplexitása, fájdalma. *Dagen in Budapest* (Budapesti napok) című, 1985-ben írt versfüzérében az édesapjával hazalátogató, már Hollandiában született költő megrendült tekintetében tükröződik a szülők és nagyszülők révén mégis fájdalmasan sajátjának érzett világ és történelem: a sűrke város, az otthon maradt nagymama és a zsinagóga látványa felidézte tragikus múlt. A halál – az apáé, egy közösségé, vagy akár a saját halál – már itt át- meg átszővi a versvilágot.

Rogi Wieg *De Ander* (A Másik) című, 2004-es kötetét saját illusztrációival látta el, melyeken elsősorban a színek tobzódása tűnik fel. A kötethez írt bevezetőjében addigi életútjáról ír, amelynek során azzá lett, aki. A szöveg elidegenítő hatása, mert Wieg önmagáról egyes szám harmadik személyben beszél. Feltűnő elem az ironia, különösen, amikor zenei „karrierjéről” ír: „Ha zenéről van szó, Rogi Wieg nem jut tovább a terveknél, melyekből meglehetősen kevés valósult meg.” Saját képzőművészeti munkásságára is kritikusan tekint.

2012-es, egyébként szüleinek és magyar feleségének, Abys Kovács képzőművésznek ajánlott *Khazarenbloed* (Kazár vér) című verskötetének címe szintén az identitás komplexitásának szép példája. A kazárok története jól beleillik a költő visszatérő tematikájába: a saját létezés és identitás körüli alapvető bizonytalanságba. Ezt kívánta volna kidolgozni a *De geschiedenis van mijn jodendom* (Zsidóságom története) című művében, melyben „anekdoták, feljegyzések és esszék” szerepeltek volna, de amely – tudomásunk szerint – mindeddig nem jelent meg. A költő felesége, Abys Kovács illusztrálta *Khazarenbloed* című kötet hátoldalán a kiadó a következő sorokkal jellemezte a témaválasztást: „Ahogy a kazárok számára a zsidóság választása jelentette a túlélést, úgy Rogi Wieg számára a versírás töltötte be ezt a funkciót.” A kötet olvasatunkban azonban ennél tágabb interpretációt is megenged: nevezetesen a transzcendenciához és általában a hithez kötődő viszony kérdései, valamint a halál motívumai bukkannak fel.

A 2007–2013 közötti korszak verseit a 2014-ben megjelent *Afgekapt dichtwerk* (Félbeszakadt költészet) című kötete tartalmazza. A cím vészjóslóan vetíti előre, hogy ez a költészet egyszer brutális módon megtörik. A versek a nemsokára véget érő jövő költői megfogalmazásai: minduntalan fellibben annak a fátyolnak valamelyik csücske, mely fojtogatóan veszi körül, s amelyet súlyos depresszióknak nevezhetünk.

Peter de Rijk, az In de Knipscheer kiadó főszerkesztője Rogi Wieg kérésére halála után, 2015-ben költői életművéből egy vastag antológiát állított össze *Even zuiver als een ongeschreven brief* (Olyan tiszta, mint egy meg nem írt levél) címmel. Az ebben található, 1992-es *Sneeuwvlokken* (Hópelyhek) című hosszú költeményben a hópelyhek kavargása a lehetőségek sokaságának metaforája. Amíg a hópelyhek földet nem érnek, minden lehetséges. Az olvasó számára Wieg életművében a szavak és a mondatok egyetlen kavargássá állnak össze. A jelentésben semmi sem végleges. Az életben csak a halál.

(Ez a szöveg egy előkészületben lévő, magyar nyelven megjelenő holland irodalomtörténet részlete. Társszerzője, A. Agnes Sneller 2019. január 31-én elhunyt. A bevezetőt és a versfordításokat Rogi Wieg és az ő emlékének ajánlom. – G. J.)

ROGI WIEG

I Want to Talk About You

Uram, adj még egy utolsó
verset. Testem és lelkem
metaforáidba ajánlom.

Add, hogy halálom szövegfűzér
legyen valakiért, valamiért, Uram,
legyen kínomból virágharsona,
és legyek vizeknek lángtengere.

Így nem múlok el, csak
meghalok kicsit. Velőmben
konfettit szórj, gerincemből
hadd nőjenek szárnyak.

Így válok társaddá,
és ódon könyvekből szárnyalva
olvasok neked. Uram, én
nem hagylak el Téged.

(Amszterdam, 2015. május 16.)

A Néhány szó otthonról
című kötetből

Apám felolvasott
egy magyar verset.
Hallgattam, láttam
szemét a sorokon siklani.
Nem tudta folytatni, anyám
vette át.
Este volt, kialudtak lassan
a fények, az udvar elhagyatottan.

A *Budapesti napok* című versfüzérből

Kihal a város,
ki korának búcsút int,
szobákat visz el,
régi tájakat.
A vonatok falvak
közt robognak, bennük
halál vert tanyát, de a valódi
halálhoz széles, ismeretlen
út vezet,
ez csak vágyakozás.
Aki elmegy,
majd elér valahová,
a vonatfütty hangja nem ezer kis
halálmadár.

Te vagy

Elmentél, megszakasztottad a szívem.
Visszajönnél, nyakadat szegném.

De néked nincs nyakad, csak egy halhatatlan,
elképzelt hosszú nyak vagy, akár egy vékony
üvegből öntött palack nyaka, kinyújtózik a tenger vizén,
palackba zárt mindenségtörténet.

Ha vissza tudnál térni, asztalt terítenék,
kenyeret szegnék, innám a bort. Magamat
feszíteném meg Létedért.

Többé már nem a Fiú vagy és nem az Atya.
Lélektelen mező vagy, a téridő.

Lélektelen nehézkedés, az éjt
átszelő fénysugár, jámbor lélek
nélküli számtan, itt vagy most, és
mindig is itt voltál nálam. Szimbólumtáram.

De nem vagy a Fiú és nem vagy az Atya. Sem a Szentlélek, hiába.

Elmentél, és megszakasztottad a szívem.
Ha visszajönnél, kemény kezemtől addig élnél.

Egykor, gyerekkoromban a házamban lépkedtéél.

(Amszterdam, 2015. május 31.)

GERA JUDIT fordításai

ZSILLE GÁBOR

Sok hangon polgárpukkasztani

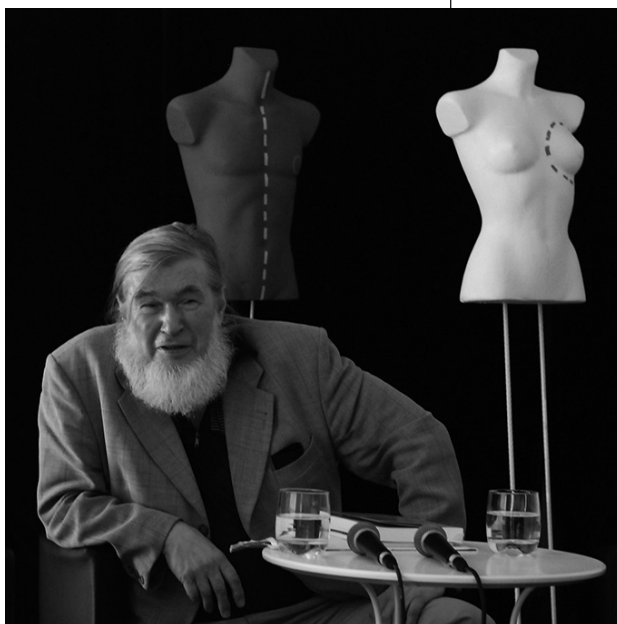
A kortárs lengyel költészet egyik legjelentősebb, egyszersmind legöntörvényűbb alkotója, Krzysztof Karasek 1937-ben született Varsóban, Roman Karasek szobrászművész fiaként. Felsőfokú tanulmányait a Varsói Egyetem filozófia szakán, illetve a Testnevelési Főiskolán végezte – figyelemre méltó eredményeket ért el szertornában. Első verseivel 1966-ban jelentkezett folyóiratokban, bemutatkozó verseskötve 1970-ben látott napvilágot. 1967 és 1993 között (kisebb megszakításokkal) három folyóirat szerkesztőségében dolgozott.

Az irodalomtörténészek Karaseket következetesen az Új Hullám, másképpen a 68-as nemzedék alkotóihoz sorolják, vagyis ahhoz a csoporthoz, melynek tagjai 1968 környékén léptek az irodalmi élet porondjára – legtöbbjüknek éppen abban az esztendőben jelent meg az első önálló köte-

te. Ez az alkotói közösség mára a lengyel líra legszűkebb élvonalává nemesedett, hiszen olyan szerzők fémjelzik, mint Adam Zagajewski, Ewa Lipska, Bohdan Zadura, Ryszard Krynicki, Stanisław Barańczak. Jellemző Karasek öntörvényűségére, hogy önmagát a 68-asok helyett – arra hivatkozva, hogy náluk nyolc-tíz évvel korábban született – inkább az 56-osok nemzedékéhez sorolja.

Az idén nyolcvanhárom éves, Varsóban élő Karasek költői munkássága huszonhat kötet, melyekért az évek során nem egy rangos elismerésben részesült. Például komoly kitüntetésnek minősül, hogy bemutatkozó kötetét nagyon sokra tartotta Zbigniew Herbert. A hivatalos díjak sorából kiemelkedik, hogy 2008-as *Autostrady i konie* (Autópályák és lovak) című kötete Az Év Könyve lett. 2009-ben életművéért átvehette a Reymont-díjat, 2012-ben pedig Orpheusz-díjjal jutalmazták. „Természetesen” Karasek a kitüntetésekről is polgárpukkasztóan vélekedik, egy interjúban például úgy fogalmaz: „Nem számít, ki kapja ezt meg azt a költészeti díjat. Még a Nobel-díj is lehet szegény forrása, ha valaki más inkább megérdemelné.” Egy másik nyilatkozatában pedig kijelenti: „A népszerűtlenségért is meg kell izzadni. Én túl sokáig dolgoztam keményen a saját népszerűtlenségemért ahhoz, hogy egy díj kedvéért csak úgy lemondjak róla.”

Karasek sok politikai verset írt, mégsem tekinthető politikai költőnek. Lírája ugyanis polifonikus, számtalan különböző stílust és témát nyújt. Egyszerre hagyománytisztelő és avantgárd, publicisztikus és befelé tekintő, egyértelmű és áthallásos, hús-vér és metafizikus. Itt olvasható versei is erről tanúskodnak.

KRZYSZTOF KARASEK

A költészet dicsérete

Ez hihetetlen.
Ez hihetetlen,
hogy volt egy olyan ember, mint Shakespeare,
hihetetlen; hihetetlen,
hogy volt egy olyan ember,
mint Mozart, mint Rimbaud.
Hogy velünk álmodott és ábrándozott –
évezredek óta álmodott.
Valamiféle Isten. És mindaz, mit hátrahagyott:
e föld, ezek a hegyek,
erdők – ez az ország,
melyben mindig a kezdeteknél
találjuk magunkat.
Itt tengerek vannak,
melyeken keskeny hajók vándorolnak,
szigetek vannak, ahol rejtélyek leselkednek,

hogy volt Shakespeare,
Mozart
és Rimbaud.

Zsoltár

Valami idegen égbolt alatt
valami idegen csillag alatt
jelenik meg ez az álom
Valami idegen csillag alatt
a gránit
valami idegen szimmetriája alatt

Valami idegen égbolt alatt
Valami jégedény alatt
ő
az ember

Fölemeli a kérget
arcára föld hull
A föld egy rögje ő
a gránit egy darabja ő
az égbolté

Föld
Kéreg

Csillaaaag!

***

Az élet van a versért
vagy a vers az életért,
nem tudom. Nem értem
a verseket, sem az életet.
Többé nem értek.
A fény, a sötétség,
a hajnal, a délután, az este,
a tavasz, a nyár, az ősz, a tél
mind-mind felfogható,
mert ismétlődnek,
és csonkig égnek az ismétlődésükben,
de az élet
vagy a vers?
Az felfoghatatlan.
Nem értem, mit értek
azon, hogy értelem. Élet!
Egy csonkig égő gyertya
fényt színlel,
mielőtt kialszik.

Kabát

Egy kifőzdében, a Marszałkowska úton,
a fogas egyik kampójára
akasztottam kabátom tetemét.
Evés közben
néztem széllel bélelt bőrét,
mely csúnyácskán lógott,
cseppet sem emlékeztetve testem formáira,
egy piszkosszürke rongy,
kikerekedett vállal és kirojtosodott ujjakkal,
mint valami labda,
melyből valaki kiengedte a levegőt.
Néztem a mintáit,
hajlékony, esőoszlopokkal kitöltött ujjait,
és elgondoltam:
ez nem egy kabát, ez én vagyok;
itt,
ezen a fogason,
ebben a kifőzdében
önmagad látod,
és nem ismered fel: lógsz
a fogas gyöngéd tenyerén,
miközben a kabát, ez a valódi kabát
helyetted ebédel.

Amikor a vég kezdetté válik

Az egész világ bepiszkolódik és retteg,
a te kocsid pedig akár egy szökevény kés.

Kerestünk és kerestünk. Míg végül
rátaláltunk az ellenségre – önmagunkra.

Nem tudom, hová vezet a vers,
de az biztos, hogy közben
gyöngéden karol belém.

Fény, ó, fény,
ami elmúlsz,
és minden hajnalban
megújulsz; vadászom rád.
A beteljesületlen álmok vadásza vagyok.

Az embernek gyertyává kell lennie az ember számára.

ZSILLE GÁBOR fordításai

CSEHY ZOLTÁN

Fél lábbal még itt

Michal Tallo (1993) a kortárs szlovák költészet egyik legeredetibb, besorolhatatlan, hagyománytörő alkotója mind nyelvi-gondolati, mind poétikai tekintetben. Költészetében fontos regisztert képez a számítógépes nyelv, a folytonos, gyors visszacsatolás és korrekció lehetősége, gép és ember viszonya, az embergép és a gépmember kiazmusa, a gépen keresztül megképződő identitások egymásnak eresztése. A görög ábécé negyedik betűjét (Δ) viselő, irányzatokhoz nehezen köthető versgyűjteménye (2018-ban jelent meg) nagyrészt ezekkel a kérdésekkel foglalkozott.

Az alább olvasható, a *Glosolália* című folyóirat 2019/4-es számában megjelent, friss *adonis, re:* című költemény is verses válasz egy elképzelt, hiányzó mailre. A kapcsolati dinamika dokumentálásának költői erejét nem csak a lírai beszédmód eleve létező specifikuma adja, hanem a hiány beszédes kiugratása is, a másik elképzelt, odaképzelt hangja, a vélhetőleg az iniciaisokban rejlő személy paradox jelenléte. Az Adonisz név mitológiai-kultúrtörténeti beágyazottsága tovább gerjeszti az értelmezői fantáziát, ahogy a versben megképződő kettős kódolású játék sem hanyagolható el, mely a szavak érzékiségével és az érzékiség szavaival történik. Ez a hol szétcsúszó, hézagos, hol összetorlódó üzenettriptychon már formai megjelenésével, vizualitásával is jelzi a diskurzus pulzálását, a szöveg vágyának erőtereit, a vonzások és taszítások mozgásait és ellenmozgásait. A gépi nyelv és az erotikus nyelvhasználat egyensúlyára törekedni komoly fordítói kihívás: a jelentésszóródás megteremtése épp olyan fontos, mint a jelentésszóródás korlátozása. Tallo számára fontos lehet minden jel a saját költői önértéke okán is, a vizualitás pedig metakommunikációs gesztusokat csempész a szövegbe.

A másik, itt olvasható szöveg egy nagyobb, posztkatasztrófa utáni „eposz” törmeléke: *A sötétség könyve* már a címével is jelzi, hogy egy posztapokaliptikus „rituális” könyvről van szó, mely egy új világ teremtődését mutatja meg, miközben a régi teremtés értelmével sem képes kiegyezni. A jelölvasás és a nyomértelmezés itt is elsődleges kérdéssé válik, az önértelmezés során szétmálló és teremtődő világ az én viszonyozációit is folyamatosan megváltoztatja. A fény-sötétség ellentét azért sem lehet tökéletes, mert létezik mesterséges és belső fény is, ahogy a mesterséges sötétség és belső sötétség is megkonstruálható, ráadásul önmagunk elhelyezése önmagunk szubjektív konstrukcióiban – ez általános emberi tapasztalat – egyenlő a totális elbizonytalanodással. Tallo verse egyszerre lép fel a legendásítás ellen és teremt városi legendákat. Egy személy nyomait követi, ám a hóban csak a bal cipőtalpnyom látszik: milyen félidentitáshoz, féllényhez, kiegészíthető vagy kiegészítendő másikkhoz tarto-

zik ez a félig láthatatlan test? Önálló entitás-e, vagy saját kivetült másik félünk? Az emberi létezés univerzális képe vetül itt elénk: mindig mindenünk félben van, mindenből épp az a másik rész hiányzik. Nem lenne egyszerűbb beleszeretni a hiányba? Ez a féllábas nyomkövetés mintha a műfordítói feladat allegóriája is lenne: noha a szöveg a fordítás által mindig „kiegészül”, szigorú értelemben a vers fél lábon jár minden fordításban, a másik fele törvényszerűen a másik nyelvben marad.

Az identitásvesztés és -konstruálás kérdéseit Tallo első, *Antimitás* (Antimita, 2016) című kötetében kezdte el fürkészni: már a cím szójátéka is világosan mutatja, hogy az intimitás antimitás is: ha túl közel jutunk valamihez, a felismerés gyakorta ellentétünket, hiányunkat teremti meg. A számítógépen keresztül folytatott kommunikáció köztes médiuma az intimitás túlbujánzását természetes ellenállásba fojtja. Míg az *Antimitás* szövegeiben a kommunikációs stratégiák súlya és súlytalansága játszott szerepet, ahogy az én keresi a maga bolygóit a lebegő identitások tágas világűrében, ebben a ciklusban a világmodellálás, a kozmoszteremtés technikája találkozik az emberi létszorongatottság drámájával.

később, amikor kávézom, óvatosan elmondod, mit
 érzel. a szemedben
 felhergelt lávaömléssé változom,
 megérzed, hogyan folyik, szép lassan le a combodon az,
 ami már halott.
 a belső sötétet érintem meg magamban és hagyom, hogy elutazz,
 mintha benned belőlem
 nem lett volna soha semmi

A sötétség könyve

(Részletek)

prolóógus

bárhova nézel, csak a szenny telepeit látod,
 a rettegéskor kőbe vésett jeleket,
 épp ezért itt az ideje, hogy eljőjj,
 és megajándékozz minket a nappal, megtisztíts a fénnel,
 felragyogtasd az óceánokat, folyókat és tavakat,
 fertőtlenítsd a halastavakat, hegyeket és erdőket,
 a te tiszteletedre
 bármilyen alak átváltozik, víz
 és kő között nem lesz többé különbség,
 se a kő, a fa és az agyag közt, minden
 csak terád fog emlékeztetni, mindenbe
 azonos célt lehelsz,
 és a testedből saját arcod, saját akaratod lélegzed szét,
 mindenben uralkodsz majd
 és mindent elsiratsz, és senki soha nem jön rá,
 hogy is nézel ki, senki se látja majd valódi alakod,
 csak annak visszfényét a szobrokon,
 melyek ellepik a bolygót, és az utolsó teremtmények
 a nyelv tudatával az utolsó
 másodpercben is azt suttojják majd,
 hogy a szobrok, melyek ellepték az egész földet, egykor folyékonyak
 voltak,
 nőttek és szétmállottak, tápláló erek voltak, és ezek az erek
 nem kitalált legendák,
 nem minden alapot nélkülöző elmeszülemények

*

Én is akarok egy mesterséges holdat
 Megszavazom

Miközben mások sötétségbe akarják borítani a világot
 Mi haladunk előre
 A mi holdunk nyolcszorta fénylőbb lesz
 Kilométerek százait világítja be
 Felragyogtatja a feliratokat a falakon és a vakolat árnyait
 Pótolja az utcai kivilágítást
 Olyan holdat akarok amely nem fogy el és nem vált alakot
 Egy holdat mely a nap riválisa
 Permanens holdtölte
 Akik a sötétségért harcolnak tévednek
 A fény nem szennyez
 A fény gyógyít
 Csak a hülye nem akarja látni az arckifejezésedet éjjel
 Csak az áruló imádja az álmot
 A mesterséges holdat két év leforgása alatt megépítjük
 Milliók dolgoznak rajta
 Milliók röptetik fel majd
 Az állatok megőrülnek
 A fény tönkreteszi a lábukat
 A csúszómászók elérik a lakótelepeket
 Kelet-Európa prérifarkasai
 A betegségeknek és a lidércnyomásoknak annyi
 Nem lesz több öngyilkosság
 Akárhányszor is nézzek rád
 Te csak mosolyogni fogsz
 Százhatvannyolc órát hetente
 Az emberek többé sose hagyják el a megvilágított utcákat
 Se egyikük a másikat
 Minden percben megállnak
 Egy percre lehunyják a szemük
 És elgondolkodnak
 Csodaszép

*

mihelyt csak rád gondolok, a memóriámban azonnal
 elromlik valami:
 a fagy lehántja arcodat, úgy vonszolod, mint egy ismeretlen társ,
 kihullnak a fogaid, az íny, mely pótolja azokat,
 amelyen keresztül rám ereszted krákogó nevetésed,
 már más alakú, más színű.
 a csontjaid nem akarnak visszamaradni, egyik-másik megrövidül,
 némelyik megnő,
 és az, ami egyszer csak ott áll előttem,
 mérlegelés nélkül hányja el saját zsigereit,
 akárcsak egy átizzadt kosztümöt.
 mégis megpróbálok újra közeledni.
 nem védekezel, nem is kezdeményezel.
 olyan az ízed, mint az összes lehetséges nap és bukás különös
 elegye. mint amikor kivágják valaki nyelvét.

*

fél lábbal, fél lábbal még itt,
 a talpnyom húzódik a hó nyomán, csak a bal
 talpat látom, bal cipőtálpak kilométereit,
 a hó
 olvad, talpnyom a sárban, páرزó állatok
 hangja vagy szörnyeké, vagy a konfliktusé,
 vagy játékok, vagy videók, talán inkább játékok,
 a te cipőd, gyorsítok, észlelem a talpat,
 ismerem az irányt, városi
 legendákat írok, a cipőd talpa
 kisebbedik, arcod változik, az irány változatlan,
 szükség szerint változol, az ábrázolás
 a szóbeli elbeszélés, a forrásváltás kívánalmi szerint,
 folytatom, hallgatom, a talpnyom
 a városba vezet, egy házhoz,
 üvegen, fémen, betonon át,
 megállok, egy percig nézlek,
 egy percig, a város közepén
 mosolyt teremtesz, megteremted az állatok
 alakját, az erdő körvonalát,
 szívek alá zuhansz,
 hirtelen fékezel, a bordákra támaszkodsz,
 és aztán, mintha az egész semmiről se szólna,
 megszűnsz létezni

*

az, ami felé tartok, egy stadion, nemzeti műemlék
 vagy egy alagút bejárata, melyben minden apa, anya, szülő saját és
 örökbe fogadott gyerekeit raktározzák, sötétség,
 miután elmondom az azonosítási adatokat,
 amikor felébredek, semmire se fogok emlékezni, ami velem kapcso-
 latos,
 és a hangsúlyozásom is lényegtelenre törpül, a bevett szófordulatok
 is,
 az, ahogy bemutatkozom, ahogy bemutatom magamnak férfi és női
 magamat,
 még a kezem se tud átfutni a testemen,
 nincs módom se tapintani, se meghatározni,
 nincs szükségem rá, hogy megismerjem a mellettem álló embereket
 vagy a hátam mögöttieket, a mellkasom előttiéket, az embert arasz-
 nyira a mellkasomtól,
 ha párosodunk, köszöntjük egymást és nyomot hagyunk,
 elbúcsúzunk, és megteremtjük a hallást,
 és a hallás ajándéka révén indulunk vissza kifelé,
 a faluban, ahol vagyok, és amelyben alighanem élek,
 egyik tárgyat a másik után kóstolom meg, de a nyelvem
 nem érzel semmit, moccanatlan és csöndes, csöndjét a hallás

révén ismerem fel, noha a legtöbb tárgy nem ad ki hangot,
elérhetetlenek számomra, ezért is próbálok összpontosítani,
előnyben részesíteni azokat a dolgokat, melyek énekelnek, mormol-
nak, beszélnek, süvítenek,
sírnak, csikorognak, nyikorognak, szétpattannak vagy kiáltanak,
és a hang alapján
nevezni meg őket, így adok értelmet a körülöttem lévő dolgoknak,
lehorgonyzom őket magamban, és lehorgonyzom magam öbeléjük,
és a tónusukból találgatom, hogyan tovább, abból nyerem az inst-
rukciókat,
egyszer csak kéréseket hallok
vagy parancsokat, megjegyzéseket, muszáj ezeket is beledolgoznom
az egészbe,
muszáj a helyes irányba mozdulni, muszáj
ezt minden egyes nap elismételni, hogy ne verjem át a nyomot,
hogy ne verjem át a hallást, örökkön örökké, a tartósság korában,
helyköz, uroborosz, anya vagy apa névtelenül,
saját másom a saját végénél fogva hajítom ki
minden ember végénél fogva, akik később egyetlen szemrebbetés
nélkül
léphetnének a helyemre

CSEHY ZOLTÁN fordításai

POLGÁR ANIKÓ

Éhező Tantalosz Finnországban, elvágyódás a trópusokra

Kínszenvedés anyának lenni ezen a világon („Tuskallista on olla äiti / tässä maailmassa”) – hangzik Katri Vala (1901–1944) finn költőnő egyik ismert versének nyitó mondata. A háború gyötrelmes tapasztalatából kiinduló, megdöbbentő verset Képes Géza szelídített fordításában kapta kézhez a magyar olvasó a *Finn versek és dalok* című, 1959-ben megjelent kötetben. Képesnél a gyöttrődés a gyönyörűséggel fonódik össze: „Anyának lenni a földön / gyötrellem is, nemcsak gyönyörűség.” A tragikus sorsú Katri Vala maga is megtapasztalta az anyaság gyötrelmeit: első gyermeke közvetlenül születése után meghalt, a második fogyatékkal jött a világra. Vala tüdőbajtól szenvedett, s ez a betegség lett korai halálának okozója is.

A személyes tragédia a közéleti problémákkal fonódik össze költészetében, mely nem volt kezdetektől fogva ilyen komor. A Tulenkantajat (Fáklyavivők) elnevezésű írócsoport tagjaként indult, programnyilatkozatuk az élet és a művészet szentségét hangsúlyozta. Valát első verskötete, az 1924-ben megjelent *Kaukainen puutarha* (Távoli kert) s az azt követő 1926-os *Sininen ovi* (Kék ajtó) egzotikus képekben tobzódó, szabadon áradó szövegeivel rajongó és életigenlő költőnek mutatja, aki a zord északról trópusi tájakra, a kultúrából a természetbe vágyik. A kék szem az álmodozás távolába nyíló ajtóvá lesz, melyen átlépve a perzselő Nap birodalmában találjuk magunkat, fiatal gazellák, burjánzó növények, illatozó virágok, nádszönyegek, lédús gyümölcsök, csengő hangú madarak között. A szerelmes égőáldozatként borul az erdőmélyi szentély fekete istenének lába elé. A kéklő kertben az aranyhajú Nap vándorol, melynek tüze a testet belülről égető vágy kivetülése, a fák és a madárfészkek sűrűn felbukkanó motívuma pedig az óhajtott biztonság jele. Ez a védő és óvó fészkek fog a fészket tartó fával együtt leégni a háború során, ahogy azt Vala 1942-ben megjelent *Pesäpuu palaa* (Ég a fészket tartó fa) című búcsúköteté is jelzi.

A szomorúságra persze már korábban is megvolt az oka. A *Paluu* (Visszatérés, 1934) című kötet, melyből az itt közölt fordításokat válogattam, a háború előérzetében írt, érzékeny és a személyestől a közéletiség felé egyre inkább eltolódó verseket tartalmaz. Az emberek csak vágyakoznak az elérhetetlennek tűnő boldogság után, az álmodozás elragadhat a szegénységből, a nyomorból, de a város aszfaltja és kőházai nem tudnak olyan menedéket nyújtani, mint a felszabadító, végtelen mezők vagy a titkokat rejtő erdők, ligetek. A behunyt, álmodozó szem befelé pillantása már nem tudja kizárni a közvetlen külvilágot. Az akkori szegénynegyedet, Sörnäinent figyelni, az egyik versben egy kar nélküli fiatalembert ír le, aki meredten nézi a tengert, egy másikban egy kukázót. Az antikvitásból sem a nimfákat kergető faunok érdeklík már, hanem az alvilágban örökké éhségtől és szomjúságtól szenvedő Tantalosz, akinek ráadásul a feje fölött egy szétzúzással fenyegető szikla is van.

KATRI VALA

Tantalosz

Sétálunk az utcán,
te, Aki Útban Vagy és én,
s mindketten éhesek vagyunk.
A kirakatokban piros almapiramisok,
narancsok lédús napgömbjei,
szőlőfürtök fényes gyöngyhegyei.
Ha nyitódik az ajtó, habzsoljuk az illatokat.
S te rám szólsz: egyél!
Nem vagy te kígyó,
csak az élet bölcsessége szól belőled,
tudod, mi teszi a vért frissé és erőssé.
De nekem nincs pénzem,
és sehol sem kapok munkát.
Sietve továbbállok,
te feddően nógatsz: egyél!
Én vagyok a te világod,
táplálnom kell téged,
ahogy az én világomnak engem kellene táplálnia.
Be kellene törnöm a kirakatüveget?
Nem ismered a törvényeket és rendeleteket,
sem a szétzúzással fenyegető követ Tantalosz fölött.
Csodálkozol: mi ez az éhes vándorlás ennyi bőség között?

Pihenő

Az erdőbe lopóztam, egyre beljebb,
nézték a fák, milyen erőtlen vagyok,
és sötét berket terített rám az éj.

Felébredtem – a hajnalködben
aranypatakként bugyogott a Nap,
a szellőrózsák ott virultak hajszálaim között,
s fülem kagylóhéjában zúgott
a madárcsicsergés ezüstitengere.

A mezőn

Ó, örök fű,
testvéreid zöldellő népe
belakta Nyugatot és Keletet,
Európát, Ázsiát és Afrikát.
A föld sűrű, fekete teje
táplálja legkisebb öcséd
a Jóreménység fokán.

Illatos nyári levegő,
te megérinted a szemem,
te teszed hallóvá a fületem.
Elsuhan az út és az idő.
Határtalan mező. Piros virágok
bújnak elő a szürkületben:
szívek végtelen lánc
veszi körül a kerek földgolyót.
Évszázadok távolából – ma
felzeng a földmeleg, napfényű hang:
ez az élet útja!

Húgom

Semmi sem olyan fénylő,
mint húgom fiatalsága.
Aranyló feje körül
az esti homály dereng.

A szeme ma egészen új,
ezek már nem gyerekszemek:
érzékenyen és szenvedélyesen
pillantanak ki a tiszta homlok alól.

Lehajol, hogy hallja
reszkető szívét.
Olyan, mint a fényes, fiatal erdő,
mely felzeng a tavaszi esőben.
De az árnyékban titok lappang,
félíg isten, félíg állat,
és húgom zavartan mosolyog.

Nyáreste a város peremén

Zeng-bong egy nagy ház, mint egy zenedoboz,
délteni dalok, tánc ritmusa,
érzelmes dalok és harsány indulók.

Emberek bámulnak ki az ablakon,
furcsa szemekkel nézik a tengert,
hallgatják a járókelők lépteit,
multságokról, szép szívekről álmodoznak,
boldogságról, mely elérhetetlen.
Szemben a sziklán egy kar nélküli fiatalember
sétál, és szünet nélkül, merőn bámulja a tengert.
Az üres ruhaujjak, mint erőtlenszárnyak,
úgy lobognak.

A gyerek játszik

Kint eső esik, csacsog a gyerek.
Itt olyan csodás!
Játszunk, anya, a lakásunk
tenger alatti világ.
Tiszta és csendes a víz körülöttünk.
A két kezéd, anya, két gyönyörű hal,
szelíden játszadoznak velem,
a hangod, anya,
a kék torony ezüstharangja,
mely felzúg a tengermélyi rét fölött.

A könyvespolc egy bölcs sziklabérc,
ezernyi aranyseme van.
A vázák mind kagylóhéjak,
a tenger csodaszép, zúgó fülei.
A lámpa meg, anya, egy kivilágított hajó,
mely himbálózva suhan a világunk felett.
Ó, ha beszállhatnék abba a hajóba

POLGÁR ANIKÓ fordításai

■

ANDRÉ FERENC

Idegen ország

A román irodalom számomra idegen ország. Bár fontosabb bázispontjait ismerem, ha kell, tájékozódni is tudok térképpel a kezemben, de ordas túlzás volna azt állítanom, hogy tényleg ismerem. Legtöbbször hagyom, hogy megtalálja egy-egy szöveg, néha nálam jártasabb román kollégáktól kérek ajánlást, kinek  rdeemes utánaajrni. Nora Iuga nevével egy műfordító táborban találkoztam, egy kollégánő lengyelre fordította egyik regényet, abból hozott részletet. A lengyel fordítás minőségét nem tudom megítélni, b r a fordító  l g érzékeny és tájékozott embernek tűnt, szóval bízom benne. Viszont a román szöveg meggy z tt gördülékeny, látszólag könnyed, m g is kimért mondataival.

Nem sokkal ezután megvásároltam tőle az első kötetet, amivel nemhogy levett a lábamról, hanem olyan lendülettel vágott földhöz, hogy azóta is szédülök, ha eszembe jut. Ez a kötet a *Dactilografa de noapte* (Az éjszakai gépírónő) című, amelyből az itt olvasható fordítások is készültek. A 2010-es kötet nyelvhasználata, költői megoldásai, a szexualitáshoz való viszonya csak  gy hemzsegett az elevens gt l, áradt belőle a frissesség illata. Ezért is lepődtem meg annyira, amikor rájöttem, hogy a szerző már a nyolcvanas éveiben jár.

Mivel nem ismerem kell  alapossággal a teljes életművét, ezért most a fent említett kötetemben megszólaló költői nyelvét mutatom be. Lír j n látványos nyomot hagyott a szürrealizmus és az expresszionizmus, ez a *Dactilografa de noapte* k palkot s n is meglátszik. A kötet fókuszában az idősödő n  áll, aki-nek szembe kell néznie a múlttal, az  rzelmivel, a test lassú változásával, az öregedés tapasztalatával, illetve azzal, hogy a kor előrehaladtával nem feltétlenül múlik el az intimitás iránti vágy. Belső feszültségeit ütközteti a külvilág és a társadalmi elvárások konvencio ival, megszólalását finom iróniával itatja  t. Erőssége abban rejlik, hogy enged a patetikus, szentenciózus megszólalások kísértésének, és nem adja  t magát az  nsajnálatsnak. Tudomásul veszi a változást, és nem menekül a múlt nosztalgikus k d be, hanem ezekből a szexuális energiákból erőt mer t ahhoz, hogy  jr defini lja saját magát, és tovább haladjon az úton.

A legizgalmasabb, ahogy az  rz kiss get, a testiss get, a személyességet nem privát tapasztalatként mutatja be, hanem inkább saját sebezhetőségét használja eszközként arra, hogy képes legyen megújulni, és megtanulni tájékozódni egy másik világban is. Szeretn k olyan szépen öregedni és mindig olyan friss kíváncsisággal figyelni az  j dolgokra, mint Nora Iuga.

Szerzőnk 1931-ben született Bukarestben, költő, író, műfordító; a kortárs román irodalom egyik legelismertebb alakja, fontos ösztönző a fiatalabb nemzedékek számára. A Román Írószövetség vezetőségi tagja. A Bukaresti Egyetem bölcsészkarának elvégzése után némettanárként, később könyvtárosként dolgozott. A hetvenes években nyolc éven át betiltott szerzőnek minősült. Tizenöt verses- és prózakötet szerzője, valamint többek közt Strindberg, Günter Grass, Elfriede Jelinek, Herta Müller, Paul Celan, Friedrich Nietzsche és Aglaja Veteranyi műveinek románra fordítója. Számos román és német irodalmi díj kitüntetője.

NORA IUGA

egy öregasszony elképzelései

neked mit jelent
éjjel tizenegy óra a tengerparton
amikor a hold udvara gyanúsan áll
mint kopasz fejre csámpásan
felhúzott kapucni
és számolod hányszor gyúl és
alszik ki a világítótorony
megrémíted egy öregasszony elképzeléseit
mint kaszárnyában a katonák
akik szolgálólányokról mesélnek
szőttes ingben
vannak állatok amik elsírják maguk
vannak kövek amik felébrednek
egy újabb riadóban
mindenütt jelek vannak
mint elkékült ízületek
a megszelídített kezeken
a gondolat felsikít ahol a fellegek véget érnek
egy fiú rohan a parton
nyomában a lassan
haladó puhatestűek

csodálatos út az angyali hölgygel

jaj, elhalt az ideged leonora
az a léha ideg ami olyan jól állt neked
és te kis tudatlan még remélsz
mert holnap véget ér az év
és jönnek az éneklők
jön a zöld kamion
küthérához öltözünk leonora
megülünk egy kecskelábú sast
megülünk egy ismeretlen monszunt
ami kettévágja az óceánt
indák vannak ott és algák
hamarabb leszáll az éjszaka
használd ki az időt leonora
használd ki az alkony tökéletes
véraláfutására rögzített lencsét
tarts bemutatót a trapézon
légy egy röhejes fogatlan balerina
légy călinescu tanár úr
angyali hölgye
ülj le leonora
nem tanultál mára
a kocsmákban a ministránskórusok
szőke tenort énekelnek
rajtuk póráz minden méretben
hihetetlenül ügyesen rontanak a magas hangokra
remegő b-mollok és félhangok
izzadó b-mollok és félhangok
ki az aki még szeretkezik manapság leonora
ki dobja le magáról a csokoládét és
kergeti örületbe a kávézókat
hallottad a fikciót ugatni üres padokon
szőrös lábait ahogy tapodják az éjszakát
mint fekete szemű szőlőt a présben
és te leonora
az ártatlan játékaidat
irodalomkritikusok rendelkezésére bocsátottad
pszichoanalízisre
na hagyd mert jön majd a mumus
és elvágja a szalagot
és kinyitja az ajtót
nézzétek ezt az ünnepi ebédet
amikor a róka visszatér az odvába
amikor a félelem lepereg mint egy homokóra

amikor mindenki nevet
 mert minden úton ott van a boldogság
 és ezek a kicsik mandzsettákkal tapsolnak
 és arcpárnádba gombostűket szúrnak
 hogy tanulj végre rendet leonora
 egy javított esernyő veszélyeket rejt
 mosolyok ironikus záporában
 kisugárzásuk ellenállhatatlan
 mint egy levágott fejű kakasé
 egyértelműen virágokkal veri magát
 gyümölcsökkel és kifogásokkal veri magát
 festett sárkányok falják fel az eget
 és mint kislányok alszanak el
 a gyertyatartók ölében
 ne fájjon a húsod leonora
 amibe egy ősi fajt csomagoltál
 ne fájjon a kenyér és a cirkusz
 amibe beleharaptál
 cipőd alatt a pocsolya felzavarodik
 a mélyén bálók vannak menj haza!
 öltsd magadra fekete apácaruhád
 a székesegyházban túl sok a rózsaszín
 és minden arculat mint a kő
 keménykedik a főtéri piacon
 folytatódik a csodálatos út
 a nulla bal oldalára evezünk
 mondd el az imád leonora
 csomagolj be a táskádba
 tömve vannak a külvárosok és havazni fog
 hallgasd miképpen szól zarathustra a hídról
 amit oltyán mintás szőnyegek borítanak

pont

elmúlt éjjel
 liiceanuval álmodtam
 vasalt fehér inget viselt
 körötte minden megfagyott
 „szép agyad van”
 mondta
 látják önök is
 mivel is büszkélkedhet
 egy nő

au ralentí

persze hogy szerettem volna én is
találkozni egy tigrissel szájában virággal
egy csalogató dzsungelben
persze hogy szerettem volna én is
szavak zavaros
és hamis korbácsütései alatt
arra ébredni nekem
valaki integet
a szoknyák és katonák csődületéből

vannak térképekbe préselt terek
vannak rossz előjelű hatalmas házak
mint valami maszkok
vannak régi gramofontölcsérek amelyek
több kilométer hallgatást nyelnek el
és elkezdem letisztítani a vonókat amelyek elvágják
a kis vergődő szerencsétlen útját
haljon meg au ralentí

te betemetett nő kiáltott rám gellu naum
és lenyomott a torkomon egy marék levelet
micsoda zöld haláltusa képzeld csak el
micsoda zöld haláltusa

csak mert egyszerűen sötét volt

ki engedte ki az öreg rókát
amikor a hold alatt fehér tyúkok kapirgáltak a földet?
ki hagyta gondatlanságból
a vasat saját rozsdájába hullani
vagy a lustaság vagy a szemérem miatt
már nem hajolt le felemelni
a leejtett érmét
én egy elveszett pálmafa vagyok
a patak partján
feláldozott állatok zsigerei közt
egy fekete-fehér póni vagyok
aki szeret és hull a könnye

mély éjszaka kettős éjszaka
az én két szememnek
mint egy kerék szakadt le
rólam a szépség
és a szerencsétlen lány
ott áll az út mellett
stoppolásra kényszerülve
mintha egy állatok közt felejtett
fekete kenyérbe zártak volna
és már senki sem húzza le harisnyáját
senki sem rakja tojásait
egy ferences kápolnába

toporgok jobbra-balra
a megállóban
melegítem a kezem
egyenként múlnak el az érzékek
ahogy a nézők távoznak előadás közepén
valaki megrázza a lepedőmet
és az álmom előzőnli a várost
fonnyadt levelekkel
egy furcsa vörös halál
amiben még pislákol
a lámpások alkalmi szelídsége

itt üresbe lép a láb

egykor nagyobbak voltak a házak
 az emberek pedig szebbek
 és az égen jelek tűntek elő
 amelyek változást hirdettek
 szememben több minden elfért
 és a jaguár meg a kecske
 játszottak egymással
 hidegen hagyta őket a leengedett sorompó
 a közelben mindig szólt egy duda
 de a természetek a visszapillantó
 tükörré másztak

itt pontot is lehetne tenni
 mondaná barátom a költő
 itt üresbe lép a láb
 mint áramszünetkor
 mint a taps egy szimfónia tételei között

tegnap még a paradicsom madarát kerestem
 apával elmentünk a kifutón túlra
 hogy repülőket nézzünk
 óriási hirdetések bokánknál fogva húztak minket
 a világ nagy látványosságai felé
 tulajdonképpen az irodába mentem
 kicsomagoltam személyes dolgom
 keletről hozott apró szuveníreket

voltaképp egy katonanő voltam
 kundera regényeiből érkeztem
 az áldozat volt a hivatásom
 szerettem elveszíteni a háborút
 gyakran félreértettem bizonyos dolgokat
 egy tévedés fenyegetőbb lehet
 mint egy álom

kiürít téged magadból
 és valaki mást tölt beléd
 ahogy a homok a köddel szeretkezik
 a parton
 és a lapos országok csigaházakban gömbölyödnek össze

be kell vallanom vannak napok amikor a mezőket járom
 amikor azt érzem hogy a tárgyaknak lelkük lesz
 és rohannak mint felhők a horizont sínpárján
 esőben semmi sem újabb az esőnél
 és amikor külvárosokban tévedtem el
 magam után kiáltottam fordulj meg gyere vissza szeretlek
 aztán ott volt ez a rohadt költészet is

a szintkülönbség az ég
 és a falon tátongó lyuk között
 eszembe jut a nyár amikor
 hirtelen megvilágosodtam
 hogy valaki az én agyamra ír
 olyan gyorsan hogy nem bírtam
 végigolvasni és a sor
 eltűnt mint a moziban
 és ha jobban belegondolok
 a szerelemmel is pont így volt
 amikor egy férfival álmodtam
 mindig kellett valami
 ami eltakarta az arcunk
 titkos vonatok cipelnek
 zöld tájak felé
 bekötött szemmel
 a nyerő színre teszed a kezed
 vajon a szépségen kívül
 hány boldogság ígérete marad még elérhető?

de vannak napok amikor isten
 a tenyerében tart
 amikor biztos lehetsz abban
 hogy nem közeleg földrengés
 amikor elveszítesz egy korrektori állást
 és megnyered a szépségversenyt
 a játékteremben
 összeütköznek a biliárdgolyók
     mint pezsgőspoharak
 a dákó kiszámíthatatlan érintései
 egy rezervátumba löknek
 ahol tilos a vadászat

vannak a beszéd ajándékával megáldott teremtmények
 hideg és áttetsző nők mint a kócsagok
 vannak kutyaajták gyönyörű korcsai
 és akik vízen járnak egy sápadt szertartáson

rövid éjszakai órák
 az asztal sarkán kiborult pohár gin
 és Bon Jovi dalai
 tincsei végigsepernek a sugárúton
 valamikor azt írod majd
 „a kozmosz isten regénye”
 párbeszéddek intrikák monológok
 egy ritkított övezet ahol
 észreveszed hogy elfelejtettél beszélni
 és néha áttűnő nyári reggeleken
 felkelsz a saját képed
 mint egy szó hallgat ajkadon

és most itt ez a gyönyörű halott
 akivel megosztom a házat
 aki folyóiratokat kap távoli országokból

és névnapi üdvözléteket
 ez a gyönyörű halott aki itt maradt
 a személyes teremben
 a zug ahová elbújsz és dorombolsz
 a magány kényeztetése
 írni szeretnél a gyerekekről
 a kiváltságról hogy nem tudod
 hogy távozhat valaki anélkül hogy elmenne
 kéne egy kapucnis köpeny
 amit a táskában
 magaddal hordhatnál
 és nem tennél kockára semmit
 egy bulit szeretnél szervezni
 például kalapokat próbálni fel
 vagy utazni éjjel
 egy üres villamoson
 hogy ablakában megláthass egy lányt
 és egy fiút táncolni
 „hús és napfény” ez egy vers címe volt
 egy tévedés a tánc egy fantasztikus
     meghatározása
 két vak megragadja egymás kezét
 a zene előtt
 aztán törékeny füvek
 nem is tudom honnan jött az ötlet
 ennyi élmény után
 ezek a hintaszékek kényelmesek lesznek

van a levegőnek egy halmazállapota
 amit nosztalgíának nevezhetünk
 és számomra a balti vidékekről ered
 a vágytól való félelem
 az egyetlen dolog ami tiszta öregség előtt
 látom a súlyosan himbálózó hajókat
 a tomboló nap alatt
 az örökkévalóság hangulata
 átvág egy alvó nő combjának sivatagán
 elismerem
 bizonyos tájak
 eltorzítják az optikát
 képtelen vagyok kitapintani az agyam erózióit
 kevesebb bennem a bizonyosság
 mint egy gondolkodó tojásban

régen volt egy mezei távcsővem
 felnagyítottam vele minden tárgyat
 és a háztetők fölött
 úgy kezdődtek a kertek
 ahogyan a homok elér az üvegig

ANDRÉ FERENC fordításai

BAK RITA

Ingtatlanjegyzék

Uljana Wolf (1979. április 9.) Berlinben született német költő. Germanisztikát, anglisztikát és művelődéstörténetet tanult a Humboldt Egyetemen. Versei számos folyóiratban és antológiában megjelentek Németországban, Lengyelországban, Fehéroroszországban és Írországban. Bemutató verseskönyve 2005-ben látott napvilágot *kochanie ich habe brot gekauft* (drágám, vettem kenyeret) címmel, melyért 2006-ban (az eddigi legfiatalabb költőnként) megkapta a Peter Huchel-díjat. Második verseskötete *falsche freunde* (hamis barátok) címmel 2009-ben jelent meg. Műfordítóként angol nyelvű amerikai irodalmat (mások mellett Christian Hawkey és Matthea Harvey tollából) ültet át németre. Kétlaki életet él Berlinben, illetve New Yorkban.

ULJANA WOLF

Az ébrenlét tere I.

ó bár ébren maradtam volna
álomba veszve cseppfolyótlan fehér

lepedők egymás mellett melyek nem találták egymást
egy báránycsorda hamarosan álomba merül és közel

istenhez és a vigaszhoz nagy nővérállatok
a pásztoraink akik selymesen fölénk hajoltak –

és bemutatkoztunk egymásnak a számrejtvény előtt
ember: egytől tízig egy skálán mondd

mekkora a fájdalmad – és nem lenne
határ ott látótávolságban mely megnyílna számunkra

a mélyből újra a posztnarkotikusból
horkantva – egész közel maradtunk

alig különbözöm a többi báránytól
melyek egymás mellett legelnek az ébrenlétben

Az ébrenlét tere II.

ó bár soha ne lettem volna az ébrenlét terében
némán strandolva lebegve a fehér

bárkában más hajók mellett kikötve
igen ez az utolsó kikötő ez a nedves

alvó csatorna fekete nővérekkel akik
büntetőbírósként állnak a parton és mentával szigorú

ujjbeggyel fenyegetnek téged: csepp és
a szerelmemet nem hallhatják

semmit sem hallhatsz csak ezt a csendet
a kikötőkapukban higiéniai seprűvíz mely

cseppenként táplál téged a slagból
amikor ágyad alatt a tenger gyors

csapódásokkal visszarabol téged az álomba
csillag és gerenda messze az ébrenléttől

éjszaka f-ben II.

az ég
részeg
tengerész
akinek valaki
kiszúrta a szemét

az erdő sűrűjében
fehér gyöngyök

küklopszokkal
alszol

Ingyatlanjegyzékem

I

Apáim
egyszerű férfiak
lányaik vannak
egyikük én
ügyesen kérdezőnk

viseljük apánk hímezett
szavát viseljük
még a legsötétebb erdőben is

II

apáim
nem egyszerű férfiak
lányaik vannak
egyikük én
ügyesen beszélünk

pompásan vadászunk
apánk szavát
még a legsötétebb erdőben is

III

atyáim
nem egyszerű apák
az első beszél
ráhagyatkoztam

a második hallgat
elfelejtett
a maradék bizonytalan magában

a maradék érvényesül

IV

apáim
egyszerű földmérők
az első megy
a második hív

a harmadik összeköti az országokat
hogyan számolja őket

V

apáim
 nem egyszerű földmérők
 az első marad
 a második sír
 a harmadik feljegyi
 amit a kártyák elhallgatnak

VI

atyáim
 egyszerű lányok
 ingatlannyilvántartásunk
 viseljük serényen
 a szívek alatt
 beleírjuk:
 a szerelemnek megbízható mértéke
 van dátummal és hellyel

VII

lányaim
 nem egyszerű atyák
 hosszan gyászolunk
 dacosan leskelődünk
 zárójelekben írunk:
 a szerelem azonban körberohangál
 a kártyákban

(láttuk)

VIII

apáim
 nem egyszerű rímek
 a szerelmem fogadásból
 filteres cigarettát szív
 lányaim
 nem egyszerű apák
 (de azoknak kéne lenniük)

BAK RITA fordításai

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik negyedévente

Alapító főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztik:
Turczi István (vers, tanulmány)
Zsille Gábor (olvasószerkesztő)
Király Farkas (on-line)
Vass Tibor (képzőművészet)

Szerkesztőségi titkár: Pálos Anna
Lapterv: Takács József
Logo: Urbán Tibor
Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatja:

Sokszorosítás: Promisszum Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Megvásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu